ERICH FROMM

İtaatsizlik Üzerine

4. Baskı

Özgürlük Neden Otoriteye "Hayır" Demektir?

say

ERICH FROMM İtaatsizlik Üzerine say

İTAATSİZLİK ÜZERİNE

Erich Fromm (23 Mart 1900 – 18 Mart 1980)
Musevi kökenli, Almanya doğumlu Amerikalı antropolog, sosyal felsefeci, tarihçi ve psikanalist. 1922'de Heidelberg'de felsefe doktorasını verip Berlin Psikanaliz Enstitüsü'nde çalışmaya başlayan Fromm, otuzlu yılların başında Almanya'da Nazi hareketinin güçlenmesi üzerine önce Cenevre'ye, ardından aldığı bir davet üzerine ABD'ye göç etti. 1934-1962 yılları arasında Columbia, Yale, New York gibi üniversitelerde dersler verdi. Emekli olduktan sonra yerleştiği İsviçre'de yaşamını yitirdi.

Yazarın Say Yayınları'ndaki diğer kitapları:

- *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*
- *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*
- *Kendini Savunan İnsan*
- *Marx'ın İnsan Anlayışı*
- *Olma Sanatı*
- *Özgürlükten Kaçış*
- *Psikanaliz ve Din*
- *Psikanalizin Bunalımı*
- *Rüyalar Masallar Mitler*
- *Sahip Olmak ya da Olmak*
- *Sigmund Freud'un Misyonu*
- *Tanrılar Gibi Olacaksınız*
- *Yeni Bir İnsan - Yeni Bir Toplum*

İTAATSİZLİK ÜZERİNE

Özgürlük Neden Otoriteye "Hayır" Demektir?

Erich Fromm

İngilizceden çeviren:
Nurdan Soysal

say

Say Yayınları
Erich Fromm Kitaplığı

İtaatsizlik Üzerine - Özgürlük Neden Otoriteye "Hayır" Demektir? /
Erich Fromm
Özgün adı: *On Disobedience: Why Freedom Means Saying "No" to Power*

Bu kitap, ilk kez İngilizce olarak HarperCollins tarafından *On Disobedience and Other Essays* başlığıyla 1981 yılında New York'ta yayımlanmıştır. Türkçe edisyon, 2010 yılında yayımlanmış kısa Harper Perennial Modern Thought edisyonu temel alınarak hazırlanmıştır.

ISBN 978-605-02-0355-4
Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Nurdan Soysal
Yayın koordinatörü: Levent Çeviker
Editör: Sinan Köseoğlu
Kapak tasarımı: Artemis İren

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 674 93 54
Matbaa sertifika no: 22858

1. baskı: Say Yayınları, 2014
4. baskı: Say Yayınları, 2017

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

İTAATSİZLİK ÜZERİNE

1

Psikolojik ve Ahlaki Bir Sorun Olarak İtaatsizlik

Yüzyıllar boyunca krallar, rahipler, derebeyleri, sanayici patronlar ve ebeveynler, *itaatin* bir *erdem, itaatsizliğin* ise bir *ahlaksızlık* olduğunda ısrar etmişlerdir. Yeni bir bakış açısı getirmek için, bu görüşe karşı şu açıklamayı öne sürelim: *İnsanın tarihi, bir itaatsizlik eylemiyle başlamıştır ve bir itaat eylemiyle sonlandırılması beklenmedik bir şey değildir.*

İbrani ve Yunan mitlerine göre, insanlık tarihine bir başkaldırı hareketi öncülük etmişti. Cennet Bahçesi'nde yaşayan Âdem ile Havva, doğanın bir parçasıydılar; doğayla uyum içerisindeydiler, henüz sınırını aşmamışlardı. Doğanın içinde, ana rahmindeki bir cenin gibiydiler. İnsandılar ama aynı zamanda henüz insan değillerdi. Bütün bunlar bir emre karşı geldiklerinde değişti. Toprak anayla bağlarını kopartarak, göbek bağını keserek insan, insan öncesi uyumdan kurtuldu, bağımsız ve özgür olabildi. Bu başkaldırı hareketi Âdem ile Havva'yı özgürleştirdi ve onların gözlerini açtı. Birbirlerini yabancı olarak gördüler, dış dünyayı da garip, hatta düşman-

ca buldular. Bu itaatsizlikleri, doğayla olan bağlarını koparttı ve onları birey haline getirdi. "İlk günah", insanı, yozlaştırmak şöyle dursun, özgürleştirmişti, tarihin başlangıcıydı. İnsan, kendi gücüne güvenmeyi öğrenmek ve tam anlamıyla bir insan olmak için Cennet Bahçesi'ni terk etmeliydi.

Peygamberler, söylemlerinde, insanın itaatsizlik etmekte haklı olduğu; bu "günahla" yozlaşmayıp tersine insan öncesi uyumun prangalarından kurtulduğu görüşünü onayladılar. Peygamberler için *tarih,* adamın insan haline geldiği yerdi; gelişimi sırasında, kendisi, yoldaşı ve doğa arasında yeni bir uyum yaratana kadar aklının ve sevgisinin güçlerini geliştirmişti. Tarihin, insanla insan ve insanla doğa arasında barışın hüküm sürdüğü bu dönemi, bu yeni uyum, "kıyamet" olarak tanımlanır. Bu "yeni" cenneti insan tek başına oluşturmuştu, çünkü itaatsizlik ettiği için "eski" cenneti terk etmek zorunda bırakılmıştı.

İbranilerin Âdem ile Havva miti gibi Yunanlıların Prometeus miti de, tüm insan uygarlığının bir itaatsizlik eylemine dayandığını kabul eder. Tanrılardan ateşi çalan Prometeus, insanın evrimine zemin yaratır. Prometeus'un "suçu" olmasaydı, insanlık tarihi olmayacaktı. O da Âdem ve Havva gibi itaatsizliği nedeniyle cezalandırılır. Fakat o tövbe etmez ve bağışlanmayı dilemez. Aksine, gururla, "Tanrıların itaatkâr hizmetkârı olacağıma şu kayaya zincirlenmeyi yeğlerim," der.

İnsan, itaatsizlik eylemleriyle evrimleşmeye devam eder. Vicdanı ve inançları nedeniyle otoriteye hayır deme cesareti gösterenlerin varlığı insanoğlunu sadece ruhsal açıdan geliştirmekle kalmamış, zihinsel gelişimini de itaatsizlik yeteneğine bağlı kılmıştı; insanoğlu yeni düşünceleri susturmaya

çalışan otoritelere ve değişimin anlamsız olacağını söyleyen köklü inançların otoritesine itaatsizlik etmişti.

Eğer itaatsizlik insanlık tarihinin başlangıcını oluşturduysa, itaat de pekâlâ bunun sona ermesine neden olabilir. Sembolik veya şiirsel anlamda konuşmuyorum. İnsan türünün gelecek beş, on yıl içinde uygarlığı ve hatta yeryüzündeki yaşamı yok etme olanağı veya olasılığı var. Bunda bir anlam ya da mantık yok. Fakat gerçek şu ki, teknik olarak Atom Çağı'nda yaşanırken, insanların çoğu –iktidarda olanların çoğu dahil– duygusal anlamda hâlâ Taş Devri'nde yaşıyorlar. Matematik, astronomi ve doğabilimlerinde yirminci yüzyılda bulunuyor olmamıza rağmen, siyaset, devlet ve toplum hakkındaki görüşlerimizin çoğu, bilim çağının çok gerisinde kalıyor. Eğer insanlık intihar ederse bu, ölümcül düğmelere basmalarını emredenlere itaat etmeleri yüzünden olacaktır; modası geçmiş korku, nefret ve hırs tutkuları yüzünden; Devlet'in egemenliği ve ulusal onur gibi köhnemiş klişelere boyun eğmeleri yüzünden olacaktır. Sovyet liderleri, devrimler hakkında çok konuşurlar, "özgür dünyadaki" bizler ise özgürlük hakkında çok konuşuruz. Oysa onlar da biz de, itaatsizliğin cesaretini kırarız; Sovyetler Birliği'nde açıkça, güç kullanarak, özgür dünyada ise dolaylı olarak ve daha üstü kapalı ikna yöntemleriyle bunu yaparız.

Tüm itaatsizliklerin bir erdem, her itaatin de bir ahlaksızlık olduğunu söylemiyorum. Böyle bir bakış açısı, itaat ile itaatsizlik arasındaki diyalektik ilişkiyi göz ardı etmek olurdu. Uyulan kurallarla çiğnenen kurallar bağdaşmadıklarında, bir kurala itaat eylemi, zorunlu olarak diğerine itaatsizlik eylemi olacaktır ya da tersi. Antigone, bu ikiliğin klasik bir örneğidir. Antigone, devletin insanlık dışı yasalarına boyun eğmek-

le insanlık kurallarına zorunlu olarak karşı gelecekti. İnsanlık kurallarına uyarak devletin kurallarına karşı gelmeliydi. Dini inançlar, özgürlük ve bilim yolundaki tüm şehitler, kendi vicdanlarına, insanlık ve mantık kurallarına uymak için kendilerini susturmak isteyenlere karşı gelmek zorundalardı. Eğer bir insan boyun eğer ve itaatsizlik yapamazsa, o bir köledir; eğer yalnızca karşı gelebiliyor ama itaat ediyorsa, o bir asidir (bir devrimci değildir); öfkeyle, hayal kırıklığıyla, kırgınlıkla hareket eder, bir inanç ya da ilke adına değil.

Bununla birlikte, terimlerde bir karışıklığa neden olmamak için, şu önemli niteleme yapılmalıdır. Bir insana, kuruma veya iktidara itaat (heteronom, bağımlı itaat), teslimiyettir; bağımsızlığımdan vaz geçip, bir dış iradenin veya bir başkasının yargısını kabul etmem demektir. Kendi aklıma ve inançlarıma itaat (otonom, özerk itaat), teslimiyet değil, bir onaylamadır. Benim inançlarım ve yargılarım, eğer gerçekten benimse, benim parçalarımdır. Diğerlerinin yargıları yerine kendiminkileri izlersem kendim olurum; dolayısıyla *itaat etmek* sadece mecazi anlamda ve özünde "heteronom itaat" durumundakinden farklı anlamda kullanılabilir.

Fakat bu ayrım, hâlâ iki nitelemeye daha ihtiyaç duyar, bunlardan biri vicdan kavramıyla, diğeri ise otorite kavramıyla ilgilidir.

Vicdan kelimesi, birbirinden tamamen farklı iki olguyu ifade etmek için kullanılır. Bunlardan biri, memnun etmeye istekli olduğumuz, kızdırmaktan korktuğumuz bir otoritenin içselleştirilmiş sesi olan "otoriter vicdandır". Bu otoriter vicdan, çoğu insanın kendi vicdanlarına uyduklarında deneyimledikleri şeydir. Bu, aynı zamanda, Freud'un sözünü ettiği ve "Süper Ego" (Üst Benlik) adını verdiği bilinçtir. Süper Ego, oğulun

korku nedeniyle kabullendiği, babanın içselleştirilmiş buyruk ve yasaklarını temsil eder. Otoriter vicdandan farklı olan "hümanist, insani vicdandır"; bu, her insanın içinde var olan, dış yaptırım ve ödüllerden bağımsız bir sestir. Hümanist vicdan, insan olarak bizlerin neyin insani, neyin insanlık dışı olduğuna, yaşam için neyin yapıcı neyin yıkıcı olduğuna dair sezgisel bir bilgimiz olduğu gerçeğine dayanır. Bu vicdan, insan olarak yükümlülüğümüzü yerine getirmemizi sağlar. Bizi kendimize, insanlığımıza dönmemiz için çağıran sestir.

Otoriter vicdan (Süper Ego), o güç içselleştirilmiş bile olsa yine de, benim dışımdaki bir güce itaattir. *Kendi* vicdanımı dinlediğime bilinçli olarak inanırım; aslında *gücün* ilkelerini sineye çekmişimdir; hümanist vicdanla Süper Ego'nun özdeş olduğu yanılsaması yüzünden, içselleştirilmiş otorite benim parçam olmadığı açıkça anlaşılan otoriteden çok daha etkilidir. "Otoriter vicdana" itaat, tüm dış düşünce ve güçlere itaatte olduğu gibi, hümanist vicdanı, yani insanın kendisi olma ve kendini yargılama yetisini zayıflatma eğilimindedir.

Öte yandan, başka bir insana itaat, *kendiliğinden* teslimiyettir ifadesi, "akıldışı" otoriteyi "akılcı" otoriteden ayırt ederek tanımlamayı da gerektirir. Akılcı otoritenin bir örneği, öğretmenle öğrenci arasındaki ilişkidir; akıldışı otoritenin bir örneği ise, köle ile efendisi arasındaki ilişkidir. Her iki ilişki de, sözü geçen kişinin otoritesinin kabullenilişi olgusuna dayalıdır. Buna rağmen, bunların dinamik olarak nitelikleri farklıdır. İdeal durumda, öğretmenle öğrencinin çıkarları aynı doğrultudadır. Öğretmen, öğrenciyi ileriye götürmekte başarılı olursa tatmin duyar; başarısız olursa bu, hem kendinin hem de öğrencinin başarısızlığıdır. Öte yandan, köle sahibi, köleyi mümkün olduğunca sömürmek ister. Ondan ne

kadar yarar elde ederse o kadar tatmin duyar. Aynı zamanda köle de çok az bir mutluluk için elinden geldiğince haklarını savunmaya çalışır. Köle ile efendisinin çıkarları birbirlerine zıttır, çünkü biri için yararlı olan, diğerine zarar verir. Birinin diğerine göre üstünlüğünün işlevi, her bir durum için farklıdır; bu üstünlük, ilkinde otoriteye tabi olan kişinin ilerlemesi için gereken şarttır, ikincide ise otoriteye tabi olan kişinin sömürülmesi için gereken şarttır. İkinci bir ayrım, buna paralel gider: akılcı otorite mantıklıdır, çünkü otorite sahibi ister bir öğretmen olsun, ister acil bir durumda emirler veren gemi kaptanı olsun, teslimiyet olmaksızın genel olgu olarak kabul edebileceğim mantık adına hareket eder. Akıldışı otorite, güç kullanmak veya telkin etmek zorundadır, çünkü engelleme özgürlüğü olan hiç kimse kendini kullandırtmaz.

İnsan neden itaat etmeye yatkındır, karşı gelmek neden bu kadar zordur? Devlet'in, Kilise'nin otoritesine ya da kamuoyuna itaat ettiğim sürece kendimi güvende ve korunmuş hissederim. Aslında hangi güce itaat ettiğim çok az fark eder. Bu daima, herhangi bir şekilde bir güç uygulayan ve hilekârca her şeyi bildiği, her şeye gücü yettiği iddiasında olan bir kurum ya da kişidir. İtaatim beni, tapındığım gücün bir parçası yapar, dolayısıyla kendimi güçlü hissederim. O benim yerime karar verdiği için hata yapmam; yalnız kalmam çünkü bana göz kulak olur; günah işleyemem çünkü o buna izin vermez, günah işlesem bile cezam sadece, o her şeye kadir güce dönüşün bir yoludur.

Karşı gelmek için kişinin yalnız kalmaya, hata yapmaya ve günah işlemeye cesareti olmalıdır. Ama cesaret yeterli değildir. Cesaret yeteneği, kişinin gelişmişlik durumuna bağlıdır. Bir kişi anne kucağından ve baba buyruklarından kurtul-

muşsa, tamamen gelişmiş bir birey olarak ortaya çıkmışsa ve böylece kendisi için düşünme ve hissetme yetisini edinmişse işte ancak o zaman otoriteye "hayır" deme, itaatsizlik etme cesaretine sahip olabilir.

Kişi, güce hayır demeyi öğrenerek itaatsizlik eylemleri yoluyla özgürleşebilir. Fakat sadece itaatsizlik yeteneği özgürlüğün koşulu değildir; özgürlük de itaatsizliğin koşuludur. Eğer özgürlükten korkarsam "hayır" demeye cüret edemem, itaatsiz olmaya cesaretim olamaz. Doğrusu, özgürlükle itaatsizlik yeteneği ayrılamaz; dolayısıyla özgürlükten söz eden toplumsal, siyasi ya da dini herhangi bir sistem, yine de itaatsizliğin kökünü kazır, doğruyu söyleyemez.

İtaatsizliğe, otoriteye "hayır" demeye cüret etmenin bu kadar zor olmasının bir başka nedeni daha vardır. İnsanlık tarihinin büyük bir kısmında itaat erdemle, itaatsizlik ise günahla özdeşleştirilmiştir. Nedeni basittir: Şimdiye kadar tarihin büyük bir bölümünde, bir azınlık çoğunluğa hükmetmiştir. Bu hâkimiyeti gerekli kılan, hayatın güzelliklerinin sadece azınlığa yetecek kadar olup, çoğunluğa kırıntıların kalmasıdır. Eğer bu azınlık güzelliklerin tadını çıkarmak ve bunun da ötesinde çoğunluğun kendine hizmet etmesini, kendisi için çalışmasını istemişse gerekli şart şuydu: çoğunluk itaat etmeyi öğrenmeliydi. Şüphesiz ki, itaat katıksız güç kullanılarak oluşturulabilir. Fakat bu yöntemin birçok olumsuz yanı vardır. Bu yöntemde, çoğunluğun bir gün güç kullanarak azınlığı iktidardan indirme olanağına sahip olma olasılığı daimi bir tehdit oluşturur; dahası, itaatin ardında korkudan başka bir şey bulunmuyorsa düzgün olarak yapılmayacak birçok iş vardır. Dolayısıyla, sadece güç kullanımı korkusundan kaynaklanan itaat, kalpten gelen itaate dönüştürülmelidir. İnsan,

itaatsizlik etmekten korkmak yerine itaat etmek istemeli, hatta buna ihtiyaç duymalıdır. Bunu başarmak için otorite, En İyi'nin, En Akıllı'nın niteliklerini üstlenmeli, Her Şeyi Bilen haline gelmelidir. Bu gerçekleşirse otorite, itaatsizliğin günah, itaatin erdem oluğunu ilan edebilir; bir kere bu ilan edildikten sonra da çoğunluk itaati kabullenebilir, çünkü itaat etmek iyidir ve korkak olduğu için kendinden tiksinmektense, kötü olan itaatsizlikten nefret eder. Luther'den on dokuzuncu yüzyıla kadar bariz, belirgin otoritelerden endişe duyulmuştu. Luther, papa ve prensler otoriteyi onaylamak isterken, orta sınıf, işçiler ve düşünürler ise otoritenin kökünü kazımaya çalışmışlardı. Devlet otoritesine karşı olduğu kadar ailedeki otoriteye karşı da mücadele etmek, genellikle bağımsız ve cüretkâr bir kişinin gelişmesinin tam temelini oluşturmuştur. Otoriteye karşı mücadele etmek, aydınlanma çağının düşünürleri ve bilim insanlarını karakterize eden entelektüel ruh halinden ayrılamazdı. Bu "kritik ruh halinin" nedenlerinden biri inançtı ama aynı zamanda da geleneklere, batıl itikatlara, törelere ve güce dayalı olduğu için, söylenen ya da düşünülen her şeye karşı duyulan şüpheydi. *Sapere aude* ve *de omnibüs est dubitandum* –yani, "akıllı olmaya cüret" ve "her şeyden şüphe edilmeli"– ilkeleri, "hayır" deme yeteneğine olanak sağlayan tutumun özellikleriydi.

Adolf Eichmann'ın davası, durumumuz için semboliktir ve Kudüs'teki mahkemede onu suçlayanların endişelerinin çok ötesinde bir önemi vardır. Eichmann, erkeklerin, kadınların ve çocukların onun için sadece sayılar halini aldığı yabancılaşmış bir bürokratın, düzen adamının bir simgesidir. O, hepimiz için bir semboldür. Eichmann'da kendimizi görebiliriz. Fakat onunla ilgili en korkunç şey, kendi itirafnamesine

dayanarak tüm öykü anlatıldıktan sonra, tam bir samimiyetle masum olduğunu iddia edebilmiş olmasıdır. Eğer tekrar aynı durumda olsa yine aynı şeyi yapacağı belliydi. Biz de yapardık; biz de yaparız.

Düzenin adamı, itaatsizlik yeteneğini kaybetmiştir, itaat ettiği gerçeğinin bile farkında değildir. Tarihte bu noktada, şüphe etme, eleştirme ve itaat etmeme yeteneği, insanlık için bir gelecek ile uygarlığın sonu arasında duran tek şey olabilir.

2

Peygamberler ve Rahipler

Hiç abartısız söylenebilir ki, insan türünün ürettiği mükemmel düşünceler dünyaya asla bugünkü kadar çok yayılmamıştı; öte yandan bu düşünceler hiçbir zaman bugün olduklarından daha az etkili değillerdi. Platon'un ve Aristo'nun, peygamberlerin, İsa'nın, Spinoza'nın ve Kant'ın fikirleri, Avrupa'da ve Amerika'da eğitimli milyonlarca kişi tarafından bilinmektedir. Bunlar, binlerce yükseköğretim kurumunda öğretilir ve bazıları her yerde tüm mezheplerin kiliselerinde vaaz edilir. Ve bütün bunlar, sınırsız bencillik ilkesinin sürdürüldüğü, isterik bir milliyetçiliğe yol açılıp, çılgınca bir kitle katliamının hazırlandığı bir dünyada gerçekleşmektedir. Bu çelişki nasıl açıklanabilir?

Fikirler, sadece fikir veya düşünce olarak öğretildiklerinde insanı çok etkilemezler. Genelde bu şekilde sunulduklarında diğer fikirleri değiştirirler; eski düşüncelerin yerini yeni düşünceler, eski sözcüklerin yerini yeni sözcükler alır. Fakat tüm bu olan biten, kavramlardaki ve sözcüklerdeki değişimdir. Niçin farklı olmalı ki? Bir insanın fikirlerle harekete geçirilmesi ve gerçeği kavraması son derece zordur. Bunu yapması

için, içindeki durgunluğun dirençlerinin, yanlış yapma ya da sürüden ayrılma korkusunun üstesinden gelmesi gerekir. Diğer fikirler, kendi içlerinde doğru ve etkili olsalar da bunları sadece bilmek yetmez. Oysa bu fikirler, onları öğretenler tarafından yaşanmışlarsa, öğretmen tarafından kişiselleştirilmişlerse, etten kemikten yapılmış görünüyorlarsa insanın üzerinde etkili olurlar. Eğer kişi, alçakgönüllülüğü anlatıyorsa ve kendisi de alçakgönüllüyse o zaman onu dinleyenler alçakgönüllülüğün ne olduğunu anlayacaklardır. Sadece anlamakla kalmayacaklar, bir gerçekten söz ettiğine, sadece sözcükleri dile getirmediğine inanacaklardır. Aynı şey, bir kişinin, düşünürün veya din öğretmeninin iletmeye çalıştığı tüm fikirler için geçerlidir.

Fikirleri (ille de yeni olmaları gerekmez) bildiren ama aynı zamanda da onları yaşayanlara *peygamber* diyebiliriz. Eski Ahit peygamberleri, aynen bunu yapmışlardı: onlar, insanın varoluşunun cevabını bulması gerektiği ve bu cevabın aklı ile sevgisinin gelişimi olduğu görüşünü bildirmişlerdi; ayrıca alçakgönüllülüğün ve adaletin, sevgi ve akılla ayrılmaz şekilde bağlı olduğunu öğretmişlerdi. Vaazlarında söyledikleri neyse onu yaşamışlardı. Gücün peşinden koşmamış, hatta ondan kaçınmışlardı. Peygamber olmanın gücünü bile istememişlerdi. Kudretten etkilenmemişler ve hapsedilmelerine, sürgüne gönderilmelerine veya ölümlerine yol açmış bile olsa daima gerçeği söylemişlerdi. Kendilerini bir kenarda ayrı tutup, ne olacağını görmek için bekleyen insanlardan değillerdi. Yoldaşlarını cevaplamışlardı çünkü kendilerini sorumlu hissediyorlardı. Kesinlikle gerçeği gördükleri için, onu anlatma sorumluluğunu duymuşlardı; tehdit etmediler fakat insanoğlunun karşı karşıya kaldığı *seçenekleri* gösterdiler. Başkaları-

na olan onlara da olurdu. Alçakgönüllülük görüntüde değil, içlerindeydi. Bir peygamber, peygamber olmayı istediğinden olmamıştır; aslında sadece yanlış kişilerde peygamber olma hırsı vardır. Peygamberin peygamber olması yeterince basittir çünkü gördüğü seçenekler, yeterince basittir. Amos peygamber, bu fikri gayet kısa ve öz şekilde ifade etmiştir: "Aslan kükredi, kim korkmaz. Tanrı konuştu, kim peygamber olmaz." Burada, "Tanrı konuştu", seçeneğin şüphe götürmez bir biçimde bariz olduğu anlamındadır. Artık şüpheye yer yoktur. Daha fazla kaçınılamaz. Dolayısıyla, kendini sorumlu hisseden kişi, ister koyun güdüyor, ister bağlarına bakıyor olsun ya da fikir üretip öğretsin, onun artık peygamber olmaktan başka seçeneği yoktur. Gerçeği göstermek, seçenekleri göstermek ve karşı çıkmak peygamberin görevidir; insanı alışılagelmiş pineklemesinden uyandırmak için yüksek sesle çağırmak, onun görevidir. Peygamberleri peygamber yapan, bazı insanların dilekleri değil, tarihsel durumlardır.

Birçok ulusun kendi peygamberleri olmuştur. Buda, kendi öğretilerini yaşamıştı; İsa, gerçek yaşamın içinde var olmuştu; Sokrates, düşüncelerine göre ölmüştü; Spinoza düşüncelerini yaşamıştı. Ve hepsi de insanlık üzerinde derin bir etki yaratmışlardı çünkü düşünceleri her birinde bizzat dışavurulmuştu.

Peygamberler, sadece insanlık tarihinin bazı dönemlerinde ortaya çıkarlar. Ölürler ve mesajlarını bırakırlar. Bu mesajlar milyonlar tarafından kabullenilir, onlar için değerli hale gelir. İşte bu tam da, kendi –yönetme ve hâkim olma– amaçları uğruna insanların bunlara bağlılığını kullanabilen diğerleri için bu fikirlerin sömürülebilir hale gelmesinin nedenidir. Peygamberlerin bildirdiği fikirleri kullanan kişilere *rahip*

diyelim. Peygamberler bu fikirleri yaşarlar. Rahipler bunları, bu fikirlere bağlı insanlara uygulatırlar. Fikir, hayatiyetini kaybetmiştir. Bir formül haline gelmiştir. Rahipler, fikrin nasıl formüle edildiğinin çok önemli olduğunu belirtirler; doğal olarak deneyim bittikten sonra formülasyon, daima önem kazanır; "doğru" formülasyon olmasa insanların düşüncelerine hâkim olarak onları kontrol altında tutmak başka nasıl mümkün olabilir ki? Rahipler fikri, düzeni sağlamak, düşüncenin uygun şekilde ifade edilmesini kontrol etmek yoluyla insanlar üzerinde hâkimiyet sağlamak amacıyla kullanırlar. İnsanları yeterince uyuşturduklarında, onların uyanık olup, kendi hayatlarını yönetme yeteneğine sahip olmadıklarını açıklarlar. Rahipler, kendi haline bırakılsa özgürlükten korkacak kişileri yönetme görevini yerine getirirken bunu görev gereği, hatta şefkatle yaparlar. Her rahibin bu şekilde davranmadığı doğrudur ama çoğu, özellikle de tahakküm edenler, bu şekilde hareket ederler.

Rahipler sadece dinde değil, felsefe ve siyasette de mevcuttur. Her felsefe ekolünün bir rahibi vardır. Genellikle çok bilgilidirler; esas düşünürün fikirlerini uygulamak, bildirmek, yorumlamak, onları müzelik bir nesneye dönüştürmek ve böylece korumak onların işidir. Ayrıca siyasi rahipler vardır, son 150 yıldır onlardan yeterince gördük. Kendi sosyal sınıflarının ekonomik çıkarlarını korumak için özgürlük fikrini uyguladılar. Yirminci yüzyılda bu rahipler, sosyalizm düşüncesinin idaresini ele aldılar. Bu düşünce insanın özgürlüğünü ve bağımsızlığını hedeflemişken rahipler, şu veya bu şekilde, insanın özgür olmaya muktedir olmadığını veya en azından uzun süre bunu beceremeyeceğini iddia ettiler. O zamana kadar, düşüncenin nasıl formüle edileceğine, kimin sadık bir

inanan olup, kimin olmadığına karar verme işini üstlenmek zorundalardı. Rahipler çoğunlukla insanların kafasını karıştırırlar çünkü peygamberin halefi olduklarını ve kendilerinin vaazlarında öğütledikleri gibi yaşadıklarını iddia ederler. Oysa, öğretilerine taban tabana zıt biçimde yaşadıklarını bir çocuk bile anlayabilirken büyük kitlelerin beyni iyice yıkanır. Sonunda, rahipler şaşaa içinde yaşıyorlarsa bunu özveri olarak yaptıklarına çünkü mükemmel bir düşünceyi temsil etmek zorunda olduklarına ya da acımasızca öldürürlerse bunu devrimci inançları yüzünden yaptıklarına inanır hale gelirler.

Hiçbir tarihsel durum, peygamberlerin ortaya çıkmasına bizim durumumuz kadar vesile olamazdı. Tüm insan türünün varlığı, hazırlanan nükleer savaş çılgınlığının tehdidi altındaydı. Taş devri zihniyeti ve körlük, insan türünü, tam da en büyük başarısına yaklaştığı anda trajik sonuna doğru hızla ilerlediği bir noktaya götürdü. Bu noktada, seslerinin rahiplerin sesi karşısında etkili olabilmesi şüpheli bile olsa yine de, insanlığın peygamberlere ihtiyacı vardır.

Düşüncesini bizzat açıkça dışavuran ve insanlık tarihindeki durumun öğretmenden peygambere dönüştürdüğü birkaç kişiden biri, Bertrand Russell'dır. Kendisi, büyük bir düşünürdür fakat bu, peygamber olması için gerçekten de gerekli değildir. Russell, Einstein ve Schweitzer ile birlikte Batı dünyasında insanlığın, kendi varlığına gelen tehdide verdiği cevabı temsil ederler çünkü üçü de konuşmuşlar, uyarmışlar ve seçeneklere dikkat çekmişlerdir. Schweitzer, Lambaréné'de çalışarak Hıristiyanlık görüşünü yaşamıştır. Einstein, Alman aydın kesiminin 1914'te ve sonrasında da defalarca tekrarlanan isterik milliyetçilik düşüncelerine katılmayarak akılcılık

ve hümanizmi yaşamıştır. Bertrand Russell, onlarca yıl boyunca kitaplarında akılcılık ve hümanizm üzerine görüşlerini dile getirmiştir; fakat son yıllarda, ülkenin kanunları insanlık kanunlarıyla çeliştiğinde doğru bir insanın insanlık kanunlarını seçmesi gerektiğini göstermek için piyasaya çıkmıştır.

Bertrand Russell, bir düşüncenin bir kişide somutlamış olsa bile, ancak bir grup tarafından somut olarak dışavurulduğunda toplumsal bir anlam kazandığını fark etmişti. İbrahim Tanrı'yla Sodom'un kaderi hakkında görüşüp, Tanrı'nın adaletini talep ettiğinde, –en az– on iyi insan varsa Sodom'un bağışlanmasını istemişti. Eğer sayıları ondan azsa, başka bir deyişle, adalet duygusunu içinde somutlaştırmış olan küçücük grup bile yoksa, İbrahim şehrin kurtarılmasını bekleyemezdi. Bertrand Russell, şehri kurtarabilecek on kişinin olduğunu kanıtlamaya çalışır. Bu sebeple insanları örgütlemiş, onlarla yürümüş, onlarla oturmuş ve onlarla birlikte polis araçlarıyla götürülmüştü. Onun sesi kalabalık içerisinde bir ses olmasına rağmen münferit bir ses değildi. Koronun lideriydi; Yunan tragedyasının korosu mu, Beethoven'in Dokuzuncu Senfonisi'nin korosu mu, bunu önümüzdeki birkaç yıllık tarih gösterecek.

Bertrand Russell'ın, yaşamında somut olarak dışavurduğu görüşlerinden ilk sözü edilmesi gereken, insanın itaatsizlik hakkı ve görevidir.

İtaatsizlik derken, sadece "hayır" demek haricinde hayata karşı hiçbir yükümlülüğü olmayan "nedensiz asi"nin itaatsizliğini kastetmiyorum. Bu tür isyankâr itaatsizlik, en az karşıtı, yani "hayır" demekten *aciz* konformist (uyumcu) itaat kadar kör ve zayıftır. Doğrulayabildiği için "hayır" diyebilen, kesinlikle kendi vicdanına ve kendi seçtiği ilkelere riayet et-

tiği için itaatsizlik eden kişiden söz ediyorum; asiden değil, devrimciden bahsediyorum.

Toplumsal sistemlerin çoğunda, itaat, en önemli erdem, itaatsizlik ise en önemli günahtır. Gerçek şu ki, bizim kültürümüzde çoğu kişi "suçluluk" duyduklarında, aslında korkuyorlardır çünkü itaatsizlik etmişlerdir. Gerçekte, düşündükleri gibi ahlaki bir sorun nedeniyle değil, bir buyruğa uymamaları yüzünden rahatsızlık duyarlar. Bu şaşırtıcı bir şey değildir: sonuçta Hıristiyanlık öğretisi, Âdem'in itaatsizliğini, onu ve dölünü özünde öylesine bozan bir eylem olarak yorumlar ki, insanı bu yozlaşmadan ancak Tanrı'nın lütfu kurtarabilir. Elbette bu görüş, itaatsizliğin günahkârlık olduğunu öğreterek yöneticilerin otoritesine destek veren Kilise'nin toplumsal işleviyle uyum içindeydi. Yalnızca İncil'in alçakgönüllülük, kardeşlik ve adalet öğretilerini ciddiye alan kişiler, dindışı otoriteye başkaldırıyorlardı, bu da çoğu kez Kilise'nin onları Tanrı nezdinde günahkâr ve isyankâr olarak damgalamasıyla sonuçlanıyordu. Yaygın Protestanlık da bunu değiştirmedi. Aksine, Katolik Kilisesi dini ve dünyevi otoriteler arasındaki ayrılığın farkındalığını canlı tutarken Protestanlık, dünyevi otoriteyle birleşti. Luther, on altıncı yüzyılın devrimci Alman köylüleri hakkında yazarken, bu eğilimi ilk ve etkili şekilde ifade eden kişiydi: "Bu yüzden, bir isyancıdan daha zehirli, zararlı ve kötü hiçbir şey olamayacağını aklımızdan hiç çıkarmayalım ve eli silah tutanlarımız, gelin, gizlice ya da açıkça öldürelim, katledelim, bıçaklayalım."

Dini terörün yok olmasına rağmen, otoriter siyasi sistemler itaati, varlıklarının insani temeli haline getirmeyi sürdürdüler. On yedinci ve on sekizinci yüzyıldaki büyük devrimler, kraliyet otoritesiyle savaştılar fakat kısa süre sonra insanlar,

her ne isim almış olursa olsun, kraldan sonra gelen otoriteye itaati yeniden erdem olarak görmeye başladılar. Günümüzde otorite nerede? Totaliter ülkelerde bu, aile içinde ve okulda otoriteye saygının pekiştirilmesi yoluyla desteklenen açık bir devlet otoritesidir. Öte yandan, Batılı demokrasiler, on dokuzuncu yüzyıl otoriter rejimlerini ortadan kaldırmış olmaktan gurur duymaktadırlar. Peki, gerçekten ortadan kaldırmışlar mıdır, yoksa sadece otoritenin niteliği mi değişmiştir?

Bu yüzyıl, devlet yönetimlerinde, iş dünyasında ve işçi sendikalarında hiyerarşik bürokrasiler yüzyılıdır. Bu bürokrasiler, nesneler ile insanları bir görerek yönetirler; belli ilkeleri, özellikle bilanço, sayısallaştırma, en çok verim ve kâr ilkelerini izler ve özünde, bu ilkelere göre programlanmış bir bilgisayar gibi işlev görürler. Birey, bir sayı halini alır, kendini bir nesneye dönüştürür. Fakat herhangi açık bir otorite olmadığı için, itaat etmeye "zorlanmadığı" için birey, gönüllü olarak bu şekilde davrandığı, sadece "akılcı" otoriteye uyduğu yanılsamasındadır. "Akılcı" olana kim karşı çıkabilir ki? Kim bilgisayar bürokrasisine karşı çıkabilir? İtaat ettiğinin bile farkında değilken kim itaatsizlik edebilir? Aile içinde ve okulda da aynı şey olur. Gelişimsel eğitim kuramlarının çöküşü, çocuğa ne yapması gerektiğinin anlatılmadığı, emirlerin verilmediği, bunları yerine getirmediğinde cezalandırılmadığı bir yönteme neden olmuştur. Çocuk, sadece "kendini ifade eder". Oysa yaşamının ilk gününden itibaren içi, uyumluluğa karşı kutsal olmayan bir saygıyla, "farklı" olma korkusuyla ve sürüden uzak olmanın dehşetiyle doldurulur. Böylece ailede ve okulda yetiştirilen ve büyük düzenin içinde eğitimini tamamlayan "düzen adamının", fikirleri vardır ama inançları yoktur; kendini avutur ama mutsuzdur; kişisel olmayan, isimsiz

güçlere gönüllü olarak itaat ederek kendinin ve çocuklarının yaşamlarını feda etmeye bile isteklidir. Termonükleer savaş tartışmalarında çok rağbet gören ölüm hesaplamalarını kabullenir: bir ülke nüfusunun yarısı öldü ("gayet akla uygun"); üçte ikisi öldü ("belki de akla uygun değildir").

İtaatsizlik konusu günümüzde hayati önem taşımaktadır. İnsanlık tarihi, İncil'e göre bir itaatsizlik eylemiyle (Âdem ile Havva) başlamıştır ve Yunan mitolojisi de uygarlığı Prometesus'un başkaldırısıyla başlatır. Buna rağmen insanlık tarihinin, bir itaat eylemiyle; "Devletin egemenliği", "ulusal onur", "askeri zafer" gibi arkaik fetişlere sadakat gösteren ve onların fetişlerine de itaat edenlere, ölümcül düğmelere basmaları için emir veren yetkililere itaatin bir sonucu olarak sona erdirilmesi olasılık dışı değildir.

Bu durumda, burada kullandığımız anlamıyla itaatsizlik, mantığın ve iradenin olumlanması eylemidir. Bu aslında, bir şeye *karşı* değil, bir şeye *yönelik* bir tutumdur: insanın görebilme, gördüğünü söyleyebilme ve görmediği şeyi söylemeyi reddetme yeteneğine yöneliktir. Bunu yapabilmek için saldırgan ya da isyankâr olması gerekmez; gözünü açmaya, tamamen uyanık olmaya ve yarı uykuda oldukları için yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olanların gözünü açma sorumluluğunu taşımaya istekli olması gerekir.

Karl Marx, "Tanrıların itaatkâr hizmetkârı olmaktansa kayasına zincirlenmeyi yeğlediğini" söyleyen Prometeus'un, tüm düşünürlerin koruyucu azizi olduğunu yazmıştı. Bu, yaşamın özgürlükçü, yaratıcı ve cesur işlevlerini yenilemeye bağlıdır. Marx'ın ifadesi, açıkça felsefe ile itaatsizlik arasındaki bağlantıya işaret eder. Düşünürlerin çoğu, dönemlerinin otoritelerine itaatsizlik etmemişlerdi. Sokrates, ölerek itaat

etmiş, Spinoza yetkililerle çatışmaya girmektense profesörlük pozisyonunu reddetmiş, Kant sadık bir vatandaş olmuş, Hegel devrimci gençlik sempatisini sonraki yıllarda Devlet'in yüceltilmesi için değiştirmişti. Buna rağmen, Prometeus yine de onların koruyucu azizidir. Doğru, onlar kendi sınıflarında ve çalışma odalarında kalmışlar, piyasaya çıkmamışlardır, bunun şimdi ele almayacağım birçok nedeni var. Fakat düşünürler olarak, geleneksel düşünce ve kavramların otoritesine ve inanılan ve öğretilen klişelere itaatsizlerdi. Karanlığa ışık tutuyorlar, yarı uykuda olanları uyandırıyorlardı, "bilmeye cüret etmişlerdi".

Düşünür, klişelere ve kamuoyuna itaatsizdir, mantığa ve insanlığa itaat eder. Çünkü mantık evrenseldir, tüm ulusal sınırları aşar ve mantığın peşinden giden düşünür, bir dünya vatandaşıdır; onun konusu, şu veya bu kişi değil, şu ya da bu ulus değil, insandır. Ülkesi, doğduğu yer değil, dünyadır.

Düşüncenin devrimci doğasını, Bertrand Russell kadar ustalıkla ifade eden başka hiç kimse olmamıştır. Russelll 1916'da *Principles of Social Reconstruction* adlı kitabında şöyle yazmıştır:

> İnsanlar, dünyadaki herhangi bir şeyden –yıkımdan, hatta ölümden bile– korktuklarından daha çok düşünceden korkarlar. Düşünce, baltalayıcı ve devrimcidir, yıkıcı ve korkunçtur; düşünce, ayrıcalığa, yerleşik geleneklere ve huzur verici alışkanlıklara karşı acımasızdır; düşünce, anarşik ve kanunsuzdur, otoriteyi umursamaz, çağlar boyu denenmiş bilgeliğe aldırmaz. Düşünce, cehennem kuyusuna bakar ama korkmaz. Sanki evrenin hiçbir şeyden etkilenmeyen efendisiymişçesine davranan insanı,

dipsiz bir sessizlikle çevrili güçsüz bir zerre olarak görür. Düşünce büyüktür, hızlıdır ve özgürdür, dünyanın ışığıdır ve insanın en önemli övünç kaynağıdır.

Fakat düşünce, azınlığın ayrıcalığı değil de, çoğunluğun malı haline gelecekse korkuyla işimizi bitirmiş olmalıyız. İnsanı geride tutan korkudur; el üstünde tuttukları inançlarının yanılgı olacağı korkusu, içinde yaşadıkları geleneklerin zararlı olduğunu görme korkusu, kendilerinin varsaydıklarından daha az saygın olduklarını anlama korkusu. "İşçi özgürce mal mülk mü düşünmeli? O zaman zengin mi olacağız? Genç kadınlarla erkekler cinsellik hakkında özgür mü düşünmeliler? O zaman ahlak ne hale gelecek? Askerler savaş hakkında özgürce mi düşünmeliler? O zaman askeri disiplin ne olacak? Düşünceden uzaklaşın! Mal mülk, ahlak, savaş tehlikeye girer korkusuyla önyargıların gölgelerine saklanın! Aptal, miskin ve baskıcı olanlar, özgür düşünenlerden daha iyi adamlardır. Çünkü özgür düşünürlerse bizim gibi düşünmeyebilirler. Ve her ne pahasına olursa olsun bu felakete meydan verilmemelidir." Düşünce karşıtları ruhlarının şuursuz derinliklerinde bunu savunurlar. Ve kendi kiliselerinde, kendi okullarında ve üniversitelerinde de bu şekilde davranırlar.

Bertrand Russell'ın karşı gelme yeteneği, soyut bir prensipten değil, var olan en gerçek deneyimden –yaşam sevgisinden– kaynaklanır. Bu yaşam sevgisi, kişiliğinde olduğu kadar yazılarında da öne çıkar. Bu, günümüzde ender bulunan bir niteliktir, özellikle insanların bolluk içinde yaşadıkları ülkelerde nadiren görülür. Çoğu insan, heyecan verici şeyleri sevinçle, heyecanı merakla, tüketimi varlıkla karıştırır. Nekro-

fillerin sloganı "Çok Yaşa Ölüm", sadece faşistler tarafından bilinçli olarak kullanılmışken, kendileri farkında olmadıkları halde bolluk içindeki ülkelerde yaşayanları coşturur. Bu olgu, halkın çoğunluğunun neden uygarlığın yıkımıyla sonuçlanacak nükleer savaşı kabullenmeye boyun eğip, bu felaketi önlemek için çok az adım attığını açıklayan nedenlerden biridir. Bertrand Russell ise aksine, barışçıl biri olduğundan ya da soyut bir prensiple ilgili olduğundan değil, kesinlikle yaşamı seven bir adam olduğu için bu korkutucu katliam olasılığına karşı savaşır.

Aynı nedenle, insanın kötülüğü üzerinde çok duran, böylelikle aslında insanlardan çok kendilerinden ve kendi umutsuz ruh hallerinden söz eden ifadelere ihtiyacı yoktur. Bertrand Russell, duygusal bir romantik değildir. Duygularına yenilmeyen, eleştirel gözle bakan, iğneleyen, gerçekçi biridir; insanın kalbinde bulunabilecek kötülüğün ve aptallığın derinliğinin farkındadır. Fakat bu gerçeği, insanın kendini yuvasında hissedebileceği bir dünya yaratma yeteneği olduğuna inanmayacak kadar umutsuz olanların görüşlerini makul kılmaya hizmet eden, sözde doğasında var olan yozlaşmayla karıştırmaz. Russell, 1903'te, *Mysticism and Logic: A Free Man's Worship* adlı kitabında şöyle yazmıştı: "Günahsız doğan o ender ruhların dışındakilerin tapınağa girmeden önce geçmeleri gereken bir karanlık mağara var. Mağaranın kapısı umutsuzluğun, tabanı ise terk edilmiş umutların mezar taşlarıyla kaplı. Orada benlik ölmeli; orada açgözlülük, vahşi arzuların doyumsuzluğu ölmüş olmalı çünkü ancak o şekilde ruh, kaderin imparatorluğundan kurtulabilir. Mağaranın dışında ise Feragat Kapısı tekrar aklın ışığına çıkarır; bunun yaydığı yeni bir iç görü, yeni bir sevinç, yeni bir duyarlılık, hacının

kalbini mutlu etmek için parlar." Sonradan, 1910'da, *Philosophical Essays*'de ise şöyle demişti: "Bu gezegendeki hayatı, eğer daha büyük bir dünyaya açılan pencere değilse bir hapis hayatı olarak görenler için; insanın her şeye kadir olmasına inanmayı haddini bilmezlik olarak gören, tutkulara hâkim olmakla gelişen Stoacı (çilekeş) özgürlüğü, dünyadaki krallıkları ayağının dibinde gören Napolyon hâkimiyetine tercih edenler için –sözün kısası, insanın, ilahlaştırmak için yetersiz olduğunu düşünenler için– pragmatistin (faydacının) dünyası, ona değerini verenlerin hayatını çalarak ve insanı ihtişamı üzerinde kafa yorduğu evrenden yoksun bırakıp, ona kendini küçük hissettirerek dar ve değersiz görünecektir." Russell, 1950'de *Unpopular Essays* adlı kitabında, insanın sözde kötülüğü üzerine görüşlerini ustalıkla ifade etmiştir: "Geleneksel teolojiye göre Şeytan'ın yaramaz çocukları, eğitim reformcularına göre mistik olarak aydınlanmış melekler olan çocuklar, küçük şeytanlar olarak –İblis'ten esinlenen teolojik şeytanlar değil, Bilinçaltı'ndan esinlenen Freud'un bilimsel iğrenç mahlûkları olarak– geri dönmüşlerdir. Keşişlerin sert eleştirilerindekinden çok daha kötü ruhlular; çağdaş ders kitaplarında ise, günahkâr hayallerde, geçmişte Aziz Anthony'den başka hiç kimseyle kıyaslanamayacak bir ustalık ve süreklilik sergilemekteler. Nihayetinde bütün bunlar, tarafsız bir gerçek mi? Yoksa sadece, yetişkinlerin küçük haşereleri dövmelerine artık izin verilmemesinin hayali bir telafisi mi? Bırakın, Freudcular her birini yanıtlasın." Bu hümanist düşünürün yaşam sevincini ne kadar derinden deneyimlediğini gösteren yazılarından bir alıntı daha yapalım. 1931'de, *The Scientific Outlook*'ta şöyle yazmıştı: "Âşıklar, şairler ve mistikler, güç peşinde koşanın bilebileceğinden daha tam bir doyuma

ulaşırlar çünkü güç peşinde koşan, eğer boşluk duygusuna düşmemişse sürekli yeni bir manipülasyonla meşgulken, onlar sevdikleri şeyi muhafaza ederler. Ölüme yaklaştığımda, boşuna yaşadığım duygusuna kapılmayacağım. Akşam yeryüzünün kızıla döndüğünü, sabah çiyinin ışıltısını ve dondurucu güneşin altında parlayan karları gördüm; kuraklıktan sonraki yağmuru kokladım; fırtınalı Atlantik'in, Cornwall'ın granit kıyılarına vuruşunu duydum. Bilim, başka keyiflerin yerine, bunları ve diğer hazları insana sunabilir. Eğer öyleyse bilimin gücü akıllıca kullanılacaktır. Fakat bilim, yaşamın değerlerini borçlu olduğu anları yaşamın içinden çekip aldığında, akıllıca ve özenle olsa da insanı çaresizliğe sürükler, o zaman takdiri hak etmeyecektir."

Bertrand Russell, mantığa inanan bir bilim insanıdır. Fakat mesleği aynı, yani bilim insanı olan birçoklarından ne kadar da farklıdır. Burada önemli olan dünyanın düşünsel olarak kavranabilmesidir. Kendi zekâlarının gerçekliği çözüp, bitireceğinden ve zekâlarının kavrayamayacağı önemli hiçbir şey olmadığından emindirler. Zihinsel bir formül ile çözülemeyen her şeye karşı şüphecidirler ama kendi bilimsel yaklaşımlarından safça, hiç kuşku duymazlar. Sorgulayan insanda görülen aydınlanma sürecinden çok, düşüncelerinin sonuçlarıyla ilgilidirler. Russell, 1910'da, *Philosophical Essays*'de pragmatizmi (faydacılığı) ele aldığında bu tür bir düşünsel yöntemden söz ediyordu: "Pragmatizm, bu gezegenin yüzeyinde tüm hayali malzemesini bulan; ilerlemeden emin olup da insan gücünün insan dışı sınırlamalarından habersiz olan; zafer elde edeceğinden hiçbir kuşku duymadığı için tüm riskleriyle birlikte savaşı seven; kayıtsız şartsız tapılacak bir şey ve kusursuzluk adına açlığı doyurmak için

insan olmayan nesneler sağlamaktansa rahatı ve dünya işlerini kolaylaştırması için demiryolları ve elektriği arzuladığı gibi, dini arzulayan aklın doğasına başvurur."

Russell için, pragmatist düşüncenin aksine rasyonel düşünce kesinliğe ulaşmak için bir araştırma değil, bir macera, düşüneni daha uyanık ve zinde tutarak değiştiren bir kendini özgürleştirme ve cesaret eylemidir.

Russell, bir inanç adamıdır. Bu, dini anlamda bir inanç değil, mantığın gücüne duyduğu inanç, insanın kendi çabalarıyla kendi cennetini yaratabileceğine duyduğu inançtır. 1954'te yazdığı *Man's Peril from the Hydrogen Bomb* adlı kitabında, "Jeolojik zaman hesaplandığında insanoğlu, çok kısa bir süredir –en fazla 1.000.000 yıldan beri– varlığını sürdürmektedir. Özellikle son 6.000 yıl boyunca erişmiş olduğu şey, en azından şimdiye kadar aşina olduğumuz Evren'in tarihinde tamamen yeni bir şeydir. Sayısız çağlar boyu Güneş doğup batmış, Ay büyüyüp küçülmüş, geceleri yıldızlar parlamış ama ancak insanın ortaya çıkmasıyla bunlar gözlemlenebilmiştir. Astronominin büyük dünyası ile atomun küçük dünyasında insan, keşfedilemez olduğu düşünülen sırları su yüzüne çıkarmıştır. Sanat, edebiyat ve dinde bazıları, türleri korunmaya değer hale getiren yüce duygular göstermişlerdir. Bütün bunlar, insanlık adına şu ya da bu grup yerine birkaç kişi düşünebildiği için mi bu keyfe keder dehşetle son bulmak zorunda? Türümüz akıldan bu kadar mı yoksun, tarafsızca sevmeyi bu kadar mı beceremiyor, kendini korumanın en basit gerekliliklerine karşı bu kadar mı kör ki, aptalca zekâsının son kanıtı, gezegenimizdeki tüm yaşamı imha etmek olacak? Çünkü sadece insanlar değil, kimsenin onları komünist ya da anti-komünist olmakla suçlayamayacağı hayvanlar ve bitkiler de zarar görecek.

"Sonun bu olacağına inanamıyorum. Ben olsam, insanların bir an için çatışmalarını unutup bunu yansıtmalarını sağlardım, kendi yaşamlarını sürdürmelerine olanak tanırlarsa, gelecek zaferlerin, geçmişin zaferlerini ölçülemez boyutta aşacağını ummak için bütün nedenlerin var olduğunu görecekler. Eğer bu yolu seçersek, mutluluğun, bilginin, aklın sürekli ilerleme olanağı önümüzde serili. Onun yerine çatışmalarımızı unutamadığımız için ölümü mü seçeceğiz? Bir insanoğlu olarak insanlara sesleniyorum: insanlığınızı hatırlayın, gerisini unutun. Eğer bunu yapabilirseniz yeni bir Cennet'in yolu açılır; yapamazsanız, önünüzde ölümden başka bir şey bulunmaz."

Bu inanç, felsefesinin de, savaşa karşı kavgasının da onsuz anlaşılamayacağı bir özelliğinden kaynaklanır: *onun yaşam sevgisinden.*

Bu, çoğu insana pek bir şey ifade etmeyebilir; bu insanlar herkesin yaşamı sevdiğine inanırlar. Yaşamı tehdit altında olan ona sıkıca sarılmaz mı, çok fazla eğlence ve nefes kesen heyecanları yok mu?

Öncelikle, insanlar yaşamları tehdit altındayken ona sarılmazlar; yoksa nükleer katliam tehdidi öncesindeki bu pasiflikleri başka nasıl açıklanabilir? Dahası insanlar, heyecanla sevinci, heyecan verici şeyleri yaşam sevgisiyle karıştırırlar. "Bolluk içinde keyifsizler." İşin aslı, kapitalizmin övülmesine sebep olan –bireysel girişimcilik, risk almaya hazır olmak, bağımsızlık gibi– erdemler, sanayi toplumlarında çoktan unutulup gitmiştir; bunlar artık çoğunlukla kovboy filmlerinde ve mafya çevrelerinde görülebilir. Bürokratikleştirilmiş, merkezileştirilmiş sanayicilik içerisinde, siyasi görüşü ne olursa olsun, hayattan bıkmış ve bu can sıkıntı-

sından kurtulmak için ölmeye istekli olan insanların sayısı artmaktadır. Bunlar, "ölü, kızıldan iyidir" diyenlerdir; aslında yüreklerindeki slogan, "ölü, diriden iyidir" şeklindedir. Daha önce belirttiğim gibi, bu tür bir yönelimin aşırı örneği, sloganları "Çok yaşa ölüm" olan faşistlerde görülmüştü. Bunu kimse, İspanya İçsavaşı başladığı sırada rektörü olduğu Salamanca Üniversitesi'nde hayatının son konuşmasını yapan Miguel de Unamuno kadar açık bir şekilde anlamış olamaz; buna yol açan olay, en sevdiği sloganı "Viva la Muerte!" (Çok yaşa ölüm!) olan General Millán Astray'ın yaptığı konuşma sırasında salonun arkasından bir taraftarının bu sloganı atmasıydı. General konuşmasını bitirdiğinde Unamuno ayağa kalkmış ve "Biraz önce, nekrofil (ölü sevici) ve anlamsız bir çığlık duydum: 'Çok Yaşa Ölüm'. Ve hayatını, diğerlerinin anlayışsız öfkelerine yol açan tutarsızlıkları şekillendirmekle geçirmiş olan ben, uzman bir yetkili olarak söylemeliyim ki, bu tuhaf tutarsızlık bana itici geldi. General Millán Astray kötürümdür. Haydi, bunu aşağılayıcı bir fısıltıyla söylemeyelim. O, bir savaş malulüdür. Cervantes gibi. Maalesef şu anda İspanya'da çok fazla sakat var. Eğer Tanrı yardımımıza koşmazsa kısa sürede sayıları daha da artacak. General Millán Astray'ın kitle psikolojisini dikte ettiğini düşünmek bana acı veriyor. Cervantes'in ruhsal yüceliğinden yoksun bir sakat, etrafında sakatlıklara neden olarak teselli aramayı alışkanlık haline getiriyor." Bu noktada Millán Astray, kendini daha fazla tutamamıştı. "*Abajo la inteligencia!*" (Kahrolsun akıl!) diye bağırdı. "Çok yaşa ölüm!" Bu sözlere Falanjistlerden gürültülü bir destek geldi. Ama Unamuno devam etti: "Burası aklın tapınağı. Ve ben de onun başrahibiyim. Bu kutsal alanı kirleten sizsiniz. Kazanacaksınız

çünkü gereğinden çok kaba kuvvete sahipsiniz. Ama inandıramayacaksınız. İnandırmak için ikna etmeniz gerekir. Ve ikna etmek için ihtiyacınız olan şey de sizde yok: Mantık ve mücadelenin Haklılığı. Sizi İspanya'yı düşünmeye davet etmemin boşuna olduğunu düşünüyorum. Bu kadar."

Bununla birlikte, Unamuno'nun nekrofili olarak adlandırdığı ölümü çekicileştirmek, sadece faşist düşüncenin ürünü değildir. Bu, giderek büyük şirketler, hükümetler, orduların bürokratik organizasyonları ve insan yapımı eşyaların, cihazların, makinelerin önemli rol oynamasıyla yönlendirilen bir kültürün derinliklerinden kaynaklanan bir olgudur. Bu bürokratik sanayileşme, insanları nesnelere dönüştürme eğilimindedir, doğanın yerini teknik cihazların, organiğin yerini inorganiğin almasını amaçlamaktadır.

Bu yıkım ve makine sevgisi ile kadınları (erkek, nasıl kadın için hayatın belirtisi ise, kadın da erkek için hayatın belirtisidir) aşağılamanın ilk ifadelerinden biri, İtalyan faşizminin entelektüel habercilerinden biri olan Marinetti'nin fütüristik (geleceğe yönelik) manifestosunda bulunur. Şöyle yazmıştır:

> 4. Dünyanın ihtişamının yeni bir güzellikle, hızın güzelliği ile zenginleştiğini ilan ediyoruz. Bir yarış arabası, şasisi nefesi patlayan yılanlara benzer büyük borularla donatılmış... bir şarapnelin üzerinde gidiyormuş gibi görünen kükreyen bir yarış arabası, Semadirekli Nike heykelinden daha güzel.
>
> 5. Kusursuz gövdesi, yörünge etrafında hızla giderek Yeryüzü'nü delip geçen direksiyondaki adamın şarkısını söyleyeceğiz.
>
> ...

8. Olanaksızın kapılarını kırmak zorundayken, neden dönüp arkamıza bakmalıyız ki? Zaman ve Mekân dün bitti. Sonsuza kadar hep var olacak olan hızı yarattığımız için artık zaten mutlak içinde yaşıyoruz.

9. Savaşı –dünyaya sağlık getiren yegâne şeyi–, askeri ruhu, vatanseverliği, anarşistin yıkıcı gücünü, öldürücü güzel fikirleri, kadının aşağılanmasını yüceltmek istiyoruz.

10. Müzeleri, kütüphaneleri yıkmak, ahlakçılığa, feminizme, fırsatçı ve faydacı rezilliğe karşı savaşmak istiyoruz.

Gerçekten de insanlar arasında, yaşamı sevenlerle ölümü sevenler arasındakinden daha büyük bir ayrım yoktur. Bu ölüm sevgisi, tipik bir insan edinimidir. İnsan, canı sıkılabilen, ölümü sevebilen yegâne hayvandır. İktidarsız adam (cinsel iktidarsızlığı kastetmiyorum), bir yaşam yaratamaz, ama yok edebilir, böylelikle ondan üstün olur. Yaşamın içindeyken ölümü sevmek, en büyük sapıklıktır. Bazı gerçek nekrofiller vardır; çoğunlukla güdülerinin farkında olmayıp, bu arzularına yaşama, şerefe ve özgürlüğe hizmet ediyormuş gibi bahaneler bularak savaşı destekler ve ön ayak olurlar. Bunlar muhtemelen azınlıkta kalırlar, fakat yaşamla ölüm arasında asla bir seçim yapmamış olan, bundan kaçmak için meşguliyetlerin içine saklanan birçok insan vardır. Yıkımı desteklemezler ama yaşamı da desteklemezler. Savaşa güçlü bir şekilde karşı koymak için gerekli olan yaşam sevincinden yoksundurlar.

Goethe, çeşitli tarihsel dönemler arasındaki en temel farkın, inanç ve inançsızlık olduğunu söylemiştir ve inancın hâkim olduğu tüm çağlar parlak, mutlu ve verimli iken inanç-

sızlığın hüküm sürdüğü çağların kaybolup gittiğini çünkü hiç kimsenin kendini yararsız bir şeye adamak istemediğini eklemiştir. Goethe'nin sözünü ettiği "inanç", yaşam sevincinin derinliğinden kaynaklanır. Yaşamı sevdiren koşulları yaratan kültürler, aynı zamanda inanç kültürleridir; bu sevgiyi yaratamayanlar, inancı da yaratamazlar.

Bertrand Russell, bir inanç adamıdır. Kitaplarını okurken ve barış için yaptığı etkinlikleri izlerken onun yaşam sevgisi, bana tüm kişiliğinin baş etkeni gibi görünür. Dünyayı, yaklaşan kötü son konusunda kesinlikle peygamberlerin yaptığı gibi uyarır, çünkü yaşamı ve yaşamın tüm biçimleriyle görünümlerini sever. O, peygamberlerin aksine kaderci değildir, tarihsel geleceğin zaten belirlenmiş olduğunu iddia etmez; o bir "alternatifçidir", belirlenen şeyin belli bir sınırlı kısım ile bulunabilir seçeneklerden oluştuğuna inanır. Bizim seçimimiz, nükleer silah yarışını sonlandırmak ile tahrip etmek arasında yapılacaktır. Bu peygamberin sesinin mi, yoksa korkunç son ile bezginliğin seslerinin mi galip geleceği, dünyanın ve özellikle genç neslin koruduğu hayatiyete bağlıdır. Eğer yok olmaktaysak, uyarılmadığımızı söyleyemeyiz.

3

Bırakın İnsan Kazansın

Ortaçağ tamamen bitince Batılı insan en güçlü hayallerini gerçekleştirmeye yöneldi. Kendini totaliter Kilise'nin baskısından, geleneksel düşüncenin yükünden ve yarı keşfedilmiş dünyanın coğrafi sınırlamalarından kurtardı. Doğayı ve bireyi keşfetti. Kendi kudretinin ve doğa ile bilindik şartlara hükmetme kapasitesinin farkına vardı. Yeni edindiği kudret duygusunu ve akılcılığını, insancıl-manevi geleneği ile; tarihsel süreçte insanlık tarafından erişilmesi gereken barış ve adaletin Mesih dönemi kehanetlerini, Eski Yunan'ın kuramsal düşünüş geleneği ile sentezlemeyi başarabileceğine inandı. Reform ve Rönesans'ı takip eden yüzyıllarda, o ana kadar görülmemiş üretkenlikte güçler ortaya çıkmasına ve maddi dünyanın tam olarak dönüşmesine yol açan yeni bir bilim geliştirdi. Bireyin özgür ve üretken gelişimini garanti altına alan siyasi sistemler oluşturdu; çalışma saatlerini öyle bir seviyeye indirdi ki Batılı insan, atalarının hayalini bile kuramayacağı kadar serbest zamana kavuştu.

Peki şimdi neredeyiz?

Dünya iki kampa, kapitalist ve komünist kamplara ayrıldı. Her iki taraf da geçmiş nesillerin umutlarını gerçekleştirecek anahtarın kendilerinde olduğuna inanıyor; ikisi de aynı anda var olmak zorunda olmalarına karşın, sistemlerinin asla bağdaşmayacağını ileri sürüyorlar.

Peki, haklılar mı? Her ikisi de yeni bir endüstriyel neo-feodalizme, güçlü büyük bürokrasilerce yönlendirilip idare edilen sanayi toplumları noktasına –bireyselliğini, bağımsızlığını ve insanlığını kaybeden bireyin iyi beslenip, iyi eğlendirilen bir robot halini aldığı toplumlara– doğru giden süreç içerisinde değiller mi? Doğaya hâkim olup sürekli artan üretim yapabileceğimiz gerçeğine karşın, yeni bir birlik ve adalet dünyası umudundan vazgeçmeye, bu idealin boş bir teknolojik "gelişme" kavramında kaybolmasına boyun mu eğmeliyiz?

Kapitalist veya komünist yönetimsel endüstriyalizmden başka hiçbir seçenek yok mu? Bireyin şartlar tarafından kontrol edilmek yerine şartları kontrol ettiği, toplumun aktif ve sorumlu bir üyesi olma rolünü koruduğu bir sanayi toplumu yaratamaz mıyız? Ekonomik zenginlikle insanın kişisel tatmini gerçekten de bağdaşmaz mı?

Bu iki kamp, sadece ekonomik ve politik olarak rakip olmakla kalmayıp, her ikisi de birbirlerine karşı, tüm uygarlığı değilse bile en azından kendilerini yok edecek bir atom saldırısı korkusu salmış durumdalar. Aslında, atom bombasını insan yarattı; bu, insan zekâsının en büyük başarılarından biridir. Fakat kendi yaratımı üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiş durumdadır. Bomba onun efendisi, kendi yaratımının güçleri onun en tehlikeli düşmanı haline gelmiştir.

Hâlâ bu seyri tersine çevirecek vakit var mı? Bunu değiştirip, şartların bizi yönetmesine izin vermek yerine şartlara hâkim olmamızı başarmak mümkün mü? Sorunları, *asla* çözülemeyecekleri tek yolla –kaba kuvvetle, şiddetle ve öldürmekle– çözmeye çalışmamızı sağlayan derinliklerimize kök salmış barbarlığın üstesinden gelebilir miyiz? Büyük zekâ içeren başarımızla duygusal ve ahlaki geriliğimiz arasındaki açığı kapatabilir miyiz?

Bu soruları yanıtlayabilmek için, Batılı insanın durumunun daha ayrıntılı olarak incelenmesi gerekir.

Amerikalıların çoğu için, endüstriyel düzen biçimimizin başarı şartı açık ve baskındır. Yeni üretken güçler –buhar, elektrik, petrol ve atom enerjisi– ve yeni çalışma düzeni biçimleri –merkezi planlama, bürokratikleşme, işbölümünün giderek artması, otomasyon– yüz yıl önce, aşırı yoksulluğu bitiren sanayileşmiş ülkelerde maddi zenginlik yaratmıştır.

Son yüz yılda çalışma saatleri haftada yetmiş saatten kırk saate düşürülmüştür ve artan otomasyon sayesinde iyice kısalan iş günü, insana düşünemeyeceği kadar serbest zaman tanıyabilir. Her çocuğa temel eğitim, nüfusun kayda değer bir yüzdesine de yüksek eğitim sağlanmıştır. İnsan serbest zamanının birçok saatini sinema, radyo, televizyon, spor ve hobilerle doldurabilir.

Gerçekten de, tarihte ilk defa, Batı dünyasındaki büyük çoğunluk –yakında herkes– yaşamın gerektirdiği maddi koşulları elde etmeye çabalamak yerine öncelikle hayatını yaşamakla ilgilenecektir. Atalarımızın en uç hayalleri gerçekleşmek üzere gözüküyor ve Batı dünyası "iyi yaşamın" yanıtını bulmuşa benziyor.

Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki insanların çoğunluğu bu görüşü paylaşırken, bu baştan çıkarıcı tablonun kusurlarını gören düşünceli ve duyarlı insanların sayısı da giderek artmaktadır. Öncelikle, dünyanın en zengin ülkesi ABD'de bile nüfusun aşağı yukarı beşte birinin çoğunluğun keyfini sürdüğü iyi yaşam şartlarına ulaşamadığını, önemli sayıda vatandaşın, insanca yaşamın temeli olan yaşam standardı düzeyine bile erişemediğini fark etmişlerdir. Bundan başka, insan türünün yüzyıllarca Batı'nın sömürgeciliğine hedef olan üçte ikilik kısmının yaşam standardının, bizimkinden on ila yirmi kat daha düşük, ortalama ömrünün ise ortalama bir Amerikalının yarısı kadar olduğunun farkına varmışlardır.

Bu insanlar, sistemimizi kuşatan akıldışı karşıtlıklardan fazlasıyla etkilenmişlerdir. Kendi içimizde milyonlarca ve yurtdışında yüzlerce milyon yiyecek bulamayan insan varken tarımsal üretimi kısıtlıyoruz ve her yıl elimizdeki fazlalığı stoklamak için yüz milyonlar harcıyoruz. Refah içindeyiz ama rahatımız yok. Daha zenginiz ama daha az özgürüz. Daha çok tüketiyoruz ama daha boşuz. Daha çok atom silahımız var ama daha savunmasızız. Daha eğitimliyiz ama eleştirel yargımız ve hükmümüz daha az. Daha çok dinimiz var ama daha materyalistiz. Aslında, radikal hümanizmin manevi geleneği olan Amerikan geleneğinden söz ediyoruz ama günümüz toplumuna geleneği uygulamak isteyenlere "anti-Amerikan" diyoruz.

Buna rağmen, birçoklarının yaptığı gibi, Batı'nın ve sonunda tüm dünyanın ekonomik refaha erişmesinin yalnızca birkaç nesil sorunu olduğu varsayımıyla kendimizi rahatlatsak bile, şu kaygımız olmalı: *İnsan ne hale geldi ve endüstriyel sistemimizin gittiği yoldan devam edersek ne hale gelecek?*

Sistemimizin, *ekonomik* problemlerin bazılarının çözülmesinde başarıyla kullanılan unsurlarının, *insani* problemleri çözmekte artan bir başarısızlığa nasıl yol açtığını anlamak için yirminci yüzyıl kapitalizminin karakteristiği olan özellikleri incelemek gerekir.

Sermaye birikimi, hiyerarşik olarak düzenlenmiş bürokrasilerce yönetilen dev girişimlerin oluşmasına yol açtı. Hiçbir şekilde kesintiye uğramadan, bir sürtünme olmadan düzgünce çalışması gereken uçsuz bucaksız organize bir üretim makinesini işletmek için büyük işçi yığınları, onun bir parçası olarak birlikte çalışırlar. Her bir işçi ve memur, bu makinenin bir dişlisi haline gelir; işlevleri ve etkinlikleri, çalıştıkları organizasyonun toplam yapısı tarafından belirlenir. Büyük girişimlerde, üretim araçlarının yasal sahibi, yönetimden ayrı tutulmuş ve önemini kaybetmiştir. Büyük girişimler, bu girişime yasal açıdan değil, toplumsal açıdan sahip olan bürokratik yönetimlerce işletilir. Bu yöneticilerde, eski sahibin nitelikleri –bireysel girişkenlik, gözü peklik, risk alma– değil, bir bürokratın nitelikleri –bireysellikten yoksunluk, kişisel olmamak, tedbirlilik ve hayalden yoksunluk– bulunur. Onlar, nesneleri ve insanları yönetir ve insanlarla da, nesnelerle kurdukları gibi ilişki kurarlar. Bu yönetici sınıfı, yasal açıdan sahibi olmamasına rağmen, o yatırımı gerçek anlamda kontrolü altında tutar; ne hissedarlara ne de çalışanlara karşı etkin bir sorumluluğu bulunmaz. Aslında, en önemli üretim alanları büyük şirketlerin elinde olmakla birlikte, bu şirketleri üst düzey çalışanları yönetir. Ülkenin ekonomik ve büyük oranda politik kaderine hükmeden dev şirketler, demokratik sürecin tam karşıtı olarak yapılanırlar;

ona bu yetkiyi verenler tarafından kontrol edilmeyen gücü temsil ederler.

Endüstriyel bürokrasinin yanı sıra nüfusun büyük çoğunluğu da diğer bürokrasiler tarafından yönetilmektedirler. Her şeyden önce devlet bürokrasisi (silahlı kuvvetlerinki dahil), milyonlarca insanın hayatını bir şekilde etkiler ve yönlendirir. Sanayi, ordu ve devlet bürokrasileri, hem etkinlikleri hem de personelleri açısından giderek iç içe geçmekteler. Daha da büyük girişimlerin gelişmesiyle sendikalar, üyelerin pek söz hakkının kalmadığı büyük bürokratik makineler haline dönüştüler. Birçok sendika başkanı da, tıpkı endüstrideki amirler gibi yönetici bürokrattır.

Bütün bu bürokrasilerin bir planı ve vizyonu yoktur ve tam da bürokratik yönetimin doğası gereği bu böyle olmak zorundadır. İnsan bir nesneye dönüştürüldüğü ve bir nesne gibi yönetildiğinde yöneticiler de nesneler haline gelirler ve nesnelerin iradesi, vizyonu ve planı olmaz.

İnsanlar bürokratik olarak yönetilince demokratik süreç, bir törene dönüşür. İster büyük bir şirketin hissedarlar toplantısı olsun, ister siyasi bir seçim veya bir sendika toplantısı, birey, kararları belirleme ve karar alma aşamasına aktif katılımındaki tüm etkisini kaybetmiştir. Özellikle siyasi alanda seçimler giderek, bireyin profesyonel politikacılardan oluşan iki aday listesinden biri için tercih belirttiği referandumlar haline indirgenmektedir ve söylenebilecek şey, bireyin kendi rızasıyla yönetildiğidir. Ama bu rızayı oluşturan yöntemler, telkin ile manipülasyondur ve bunlar sayesinde, en önemli kararlar –savaş ve barışı içeren dış politika– ortalama bir vatandaşın neredeyse hiç tanımadığı küçük gruplar tarafından alınır.

Demokrasiye ilişkin politik görüşler, ABD'nin kurucularının düşündüğü gibi sadece politik değillerdi. Bize kâhin Mesih inancından, İncillerden, hümanizmden ve on sekizinci yüzyıldaki aydınlanma çağı düşünürlerinden ulaşan manevi gelenekten kaynaklanıyordu. Tüm bu fikirler ve hareketler, tek bir umudun etrafında toplanmıştı: insanın kendini, tarihin akışı içerisinde yoksulluktan, cehaletten, adaletsizlikten kurtarıp, insanın insanla ve doğayla uyum, barış ve birlik içinde yaşayabileceği bir toplum oluşturabileceğine dair umut. Tarihin bir hedefi olduğu düşüncesi ve insanın tarihsel süreçte mükemmelleşeceği inancı, Oksidentalizm (Batı dünyasının kötü bir güç olduğunu savunan klişe görüşler) düşüncesinin en belirgin unsurlarıdır. Amerikan geleneğinin doğduğu, gücünü ve hayatiyetini aldığı zemindir. Peki, insanın ve toplumun mükemmelleşebilmesi fikrine ne oldu? Sönük bir "ilerleme" kavramına, tamamen diri ve üretken *insanın* doğuşunu sağlamak yerine, daha iyi *nesnelerin* daha çok üretilmesi görüşüne dönüştü. Günümüzde, politik kavramlar manevi köklerini kaybetmişlerdir. Onlar artık daha yüksek bir yaşam ölçütüne ve daha etkili bir siyasi yönetime hizmet edip etmediklerini belirleyen kriterlerin tayin ettiği amaca uygunluk meseleleri haline gelmişlerdir. İnsanın yüreğindeki ve özlemlerindeki köklerini kaybedip, amaca uygun değillerse fırlatılıp atılacak içi boş kabuklara dönüşmüşlerdir.

Birey, sadece üretim alanında değil, sözde özgür tercihini ifade edebildiği tek alan olan tüketim alanında da yönetilmekte ve yönlendirilmektedir. Bu tüketim, ister yiyecek, giyim, içki, sigara, ister sinema veya televizyon programı olsun, iki amaçla güçlü bir telkin mekanizması devreye girer: birincisi, bireyin yeni mallara isteğini artırmak, ikincisi ise, bu isteği sanayinin

en kârlı kanallarına yönlendirmektir. Tüketim malları endüstrisindeki sermaye yatırımının boyutu ile birkaç dev şirket arasındaki rekabet, tüketimi şansa bırakmamayı ve tüketiciyi de, daha fazlasını almak isteyip istememe ya da ne almak istediği konusunda serbest bırakmamayı gerekli kılar. Tüketicinin iştahı sürekli açılmalı, zevkleri yönlendirilmeli, yönetilmeli ve tahmin edilebilir hale getirilmelidir. İnsan, tek isteği daha çok ve "daha iyi" şeyler tüketmek olan ebedi bir süt kuzusuna, "tüketiciye" dönüştürülür.

Ekonomik sistemimiz insanı maddi yönden zenginleştirirken insani yönden yoksullaştırmıştır. Batı dünyasının Tanrı'ya inanç, idealizm, manevi kaygı propagandalarına ve sloganlarına rağmen var olan sistemimiz, materyalist bir insan ve materyalist bir kültür yaratmıştır. Birey, çalışma saatleri sırasında bir üretim ekibinin parçası olarak yönlendirilir. Serbest zamanları sırasında ise, nelerden hoşlanması gerektiği söylendiyse onlardan hoşlanmasına rağmen kendi zevklerine göre yaşadığı yanılsamasını taşıyan, mükemmel tüketici olmak üzere yönetilir ve yönlendirilir. Durmadan, onu kalan son gerçeklik kırıntısından da yoksun bırakacak sloganlar, telkinler ve gerçekdışı fikirlerle kafası şişirilir. Çocukluktan itibaren gerçek inançlardan caydırılır. Eleştirel düşünce çok azdır, gerçek duygular çok azdır, böylece bireyi, yalnızlıktan ve kaybolmuşluğun dayanılmaz duygusundan ancak diğerlerine uyum sağlamak kurtarabilir. Birey kendini, kendi güçlerinin ve iç zenginliğinin fiili taşıyıcısı olarak değil, canlı varlığını uydurmaya çalıştığı kendisi dışındaki güçlere bağımlı fakirleşmiş bir "nesne" olarak hisseder. İnsan, kendisine yabancılaştırılır ve kendi yaptığı işlerin önünde diz çöker. Kendi ürettiği nesnelerin önünde,

Devlet'in önünde ve kendi yarattığı liderlerin önünde diz çöker. Kendi eylemi, kendisinin hükmettiği bir güç olacağına, onun üzerinde ve ona karşı duran yabancı bir güç haline gelir. Tarihte her zaman olduğundan daha fazla, kendi ürünümüzün kontrolümüzü aşan, beklentilerimizi altüst eden, hesaplarımızı mahveden nesnel bir kuvvet olarak birleşmesi, gelişimimizi belirleyen ana etkenlerden biridir. Kendi ürünleri, kendi makineleri ve Devlet, çağdaş insanın idolü olmuştur, bu idoller onun yaşam güçlerinin yabancılaştırılmış biçimini temsil ederler.

Aslında Marx, "Tüm fiziksel ve zihinsel duyuların yerini, tüm bu duyuların kendine yabancılaşması, sahip olma duyusu aldı," derken haklıydı. "Özel mülkiyet, bizi öylesine aptallaştırıp, güçsüzleştirdi ki, nesneler ancak onlara *sahipsek*, yani, eğer bizim sermayemiz olarak varlarsa, bizim mallarımızlarsa, yani bizim tarafımızdan kullanılıyorlarsa bizim oluyorlar. Tüm servetimize rağmen yoksuluz çünkü çok şeyimiz *var* ama *biz* küçüğüz."

Sonuçta, ortalama bir insan kendini güvensiz, yalnız, bunalımlı hisseder ve bolluk içinde mutsuzluk çeker. Onun için hayatın anlamı yoktur; hayatın anlamının sadece bir "tüketici" olmaktan ibaret olamayacağının belli belirsiz farkındadır. Eğer sistem ona, hayatta değerli olan her şeyi giderek daha çok kaybettiğini unutmasını sağlayan, televizyondan sakinleştiricilere kadar uzanan sayısız kaçış yolları sunmasaydı, hayatın anlamsızlığına dayanamazdı. Tersine sloganlara rağmen, iyi beslenmiş, iyi bakılmış, insanlıktan uzaklaştırılmış, bunalmış sıradan insanı yöneten bürokratların idare ettiği bir topluma doğru hızla yaklaşıyoruz. İnsana benzeyen makineler ve makineye benzeyen insan-

lar yaratıyoruz. Elli yıl önce, sosyalizme yapılan en büyük eleştiri –tekdüzeliğe, bürokratikleşmeye, merkezileşmeye ve ruhsuz materyalizme yol açacağı eleştirisi– günümüz kapitalizminin bir gerçeği. Özgürlükten ve demokrasiden söz ederiz ama sayıları gittikçe artan insanlar özgürlüğün getireceği sorumluluktan korkup, besili robotun kölesi olmayı seçiyorlar; demokrasiye hiç inançları yok, kararları siyasi uzmanlara bırakmaktan mutlular.

Radyo, televizyon ve gazete sayesinde yaygın bir iletişim sistemi kurduk. Yine de insanlar siyasi ve toplumsal gerçekler hakkında bilgilendirilmekten çok yanlış bilgilendiriliyorlar ve beyinleri yıkanıyor. Aslında fikirlerimizde ve görüşlerimizde bir dereceye kadar tekdüzelik var, bu eğer korku nedeniyle ya da siyasi baskı sonucu olsaydı kolay açıklanabilirdi. İşin aslı, sistemimiz tam olarak karşıt olma hakkı ve fikirlerin çeşitliliği ilkesine dayandığı halde herkes "gönüllü" olarak aynı fikirdedir.

Hem serbest piyasa kurallarının geçerli olduğu ülkelerde hem de onların karşıtlarında yuvarlak konuşmak bir kural haline geldi. Serbest piyasa kurallarının geçerli olmadığı ülkeler diktatörlüklere "halk demokrasisi" der; serbest piyasa kurallarının geçerli olduğu ülkeler bu kuralların geçerli olmadığı ülkelerle müttefikse bu ülkelerin halkına "özgürlüğü seven halk" der. Bir atom saldırısında elli milyon Amerikalının ölme olasılığına, biri "savaşın tehlikeleri" derken, diğeri bir zafere "hesaplaşma" diyebilir, oysa sağlıklı düşünce şudur: bir atom bombasının kitle kırımından kimse zaferle çıkamaz.

İlköğretimden yükseköğretime, eğitim zirve yaptı. İnsanlar daha fazla eğitim aldıkları halde, daha az akıl yürütüyor,

daha az muhakeme ediyor ve daha az fikir üretiyor. En iyi olasılıkla zekâları gelişti ama akıl yürütme kapasiteleri –yani, yüzeyin altına nüfuz edip, bireysel ve toplumsal hayatın temelini oluşturan güçleri anlama yetenekleri– giderek zayıfladı. Düşünce, giderek duygudan ayrıldı, insanların tüm insanlığın üzerinde dolaşan atom bombası savaşı tehdidini hoşgörüyle karşıladığı gerçeği, çağdaş insanın akıl sağlığının sorgulanması gereken bir noktaya geldiğini gösterir.

İnsan, kendi ürettiği makinelerin efendisi olacağına hizmetkârı haline geldi. Oysa insan bir nesne haline getirilmez ve tüketimin verdiği tüm tatmin duygusuyla bile içindeki yaşam güçleri sürekli sürüncemede tutulamaz. Tek bir seçeneğimiz var, o da insanın tekrar makineleri denetim altına alması, üretimi bir amaç olarak değil bir araç olarak görmesi ve insanlığın gelişimi için kullanmasıdır; yoksa, bastırılmış yaşam enerjileri kendilerini kaotik ve yıkıcı bir biçimde dışavuracaklardır. İnsan, can sıkıntısından ölmektense tüm yaşamı yok edecektir.

Toplumsal ve ekonomik düzenimizi insanın bu durumundan sorumlu tutabilir miyiz? Yukarıda belirtildiği gibi, endüstriyel sistemimiz, onun üretim ve tüketim biçimi, teşvik ettiği insan ilişkileri, tam olarak, insanın tarif edilen durumunu yaratır. Bu sistemin bu durumu yaratmasının nedeni bunu yaratmak *istemesi* değil, bireylerin kötü niyetli olması da değil, sıradan insanın karakterini, toplum yapısının sağladığı yaşam deneyiminin şekillendirmesidir.

Hiç kuşku yok ki, kapitalizmin yirminci yüzyılda aldığı şekil, on dokuzuncu yüzyıldaki halinden çok farklıdır; o kadar farklıdır ki, hatta aslında belki de her iki sistem için aynı terim kullanılmamalıdır. Dev girişimlerde muazzam sermaye

birikimi, yönetimin sahiplikten ayrılması, güçlü sendikaların varlığı, tarıma ve bazı sanayi kollarına verilen devlet desteği, "refah devleti" unsurları, fiyat kontrolü, güdümlü piyasa unsurları ve daha birçok özellik, yirminci yüzyıl kapitalizmini geçmişteki sistemden köklü bir şekilde ayırır. Yine de, hangi terminolojiyi seçersek seçelim, belirli temel unsurlar, eski ve yeni kapitalizmde ortaktır: sevgi ve dayanışmanın değil, bireyselliğin ve egoistçe hareket etmenin herkes için en iyi sonucu getireceği prensibi; halkın iradesinin, vizyonunun ve planlamasının değil, kişisel olmayan bir mekanizmanın, piyasanın toplum hayatını düzenlemesi gerektiği inancı. Kapitalizm, nesneleri (sermaye), yaşamdan (emek) daha üstün tutar. Güç, etkinlikten değil, mülkiyetten gelir. Çağdaş kapitalizm, insanın gelişiminin önüne ilave engeller koymuştur. Sorunsuz çalışan işçi, memur, mühendis ve tüketici ekiplerine ihtiyacı vardır; onlara ihtiyaç duyar çünkü bürokrasiler tarafından yönetilen büyük girişimler, bu tür bir düzen ile o kalıba uyan "düzen adamını" gerektirir. Sistemimiz, ihtiyaçlarına uyan insanları oluşturmak zorundadır; sorunsuzca işbirliği yapacak çok sayıda insan yaratmalıdır; daha çok tüketmek isteyen insanlar; zevkleri standartlaştırılmış ve kolayca öngörülüp, etkilenebilen insanlar yaratmalıdır. Kendilerini özgür ve bağımsız hisseden, bir otorite ya da vicdani ilkeye bağlı olmayan ama yine de kendilerinden bekleneni yapmak ve toplumsal makinenin sorunsuzca işleyen bir parçası olabilmek için buyruk almaya istekli insanlara ihtiyacı vardır; güç uygulamadan yönlendirilebilecek, lidersiz yönetilebilecek, amaç olmadan –iyi olanı yapma, hareket halinde olma, ilerleme amacı hariç– harekete geçirilebilecek insanlara gerek duyar. Üretim, neyin üretileceğini insanların gerçek ihtiyaç-

larının belirlemesi ilkesinden çok, sermaye yatırımının kâr getirmesi şartı ilkesiyle yönlendirilir. Radyo, televizyon, kitaplar ve ilaçlar dahil her şey kâr ilkesine bağlı olduğu için insanlar, çoğunlukla ruhları ve bazen bedenleri için de zehirli olabilen tüketim tipine yönlendirilirler.

Toplumun, manevi geleneklerimizden kaynaklanan özlemlerimizi gidermekteki başarısızlığı, zamanımızın en önemli iki gerçek meselesi üzerinde ani sonuçlar doğurur: barış meselesi ve Batı'nın zenginliği ile insan nüfusunun kalan üçte ikisinin yoksulluğunun eşitlenmesi meselesi.

Çağdaş insanın tüm sonuçlarıyla birlikte yabancılaşması, bu sorunları çözmesini zorlaştırır. Nesnelere taptığı ve kendininkiyle birlikte hemcinslerinin hayatına olan saygısını da kaybettiği için sadece ahlak ilkelerine değil, kendi yaşamının yararına olan akılcı düşünceye karşı da kör olmuştur. Nükleer silahlanmanın olasılıkla evrensel tahribata yol açacağı, nükleer savaş önlenebilse bile, bunun korku, kuşku ve içinde özgürlük ile demokrasinin var olamayacağı devlet müdahalesi ortamına neden olacağı açıktır. Zengin ve yoksul uluslar arasındaki ekonomik uçurumun şiddet patlamalarına ve diktatörlüklere neden olacağı da açıktır; henüz bu sorunların çözümü için gönülsüz, dolayısıyla boş yere girişimlerden başka bir şey öne sürülmemiştir. Aslında, tanrılar yok etmek istediklerini kör ederlermiş sözünü kanıtlayacağız gibi görünüyor.

Kapitalizmin sicili böyle uzar gider. Ya sosyalizmin sicili? Neyi hedeflemiştir ve gerçekleşme fırsatı bulduğu ülkelerde neyi başarmıştır?

On dokuzuncu yüzyılda, ister Marksçı ister diğer biçimlerde olsun sosyalizm, herkes için insanca yaşamın maddi te-

melini oluşturmak istemişti. Emeği yönetecek sermaye yerine sermayeyi yönetecek emek istemişti. Sosyalizm için emek ve sermaye, sadece iki ekonomik bölüm değildi, daha çok iki ilkeyi temsil ediyorlardı: sermaye, birikmiş nesnelerin, *sahip olmanın* ilkesiydi; emek ise yaşamın, insanın güçlerinin, *olmanın* ve durum değiştirmenin ilkesi. Sosyalistler, kapitalizmde nesnelerin yaşamı yönettiğini; *sahip olmanın olmaktan* üstün olduğunu; geçmişin bugünü yönlendirdiğini fark ettiler ve bu ilişkiyi tersine çevirmek istediler. Sosyalizmin hedefi, insanı kurtarmak, türdeşleriyle ve doğayla yeni, zengin ve doğallıkla oluşan bir ilişkiye giren yabancılaşmamış, sakatlanmamış bir birey haline getirmek, onarmaktı. Sosyalizmin hedefi, insanın kendini bağlayan zincirlerini, kurguları ve gerçekdışılıkları fırlatıp atması ve kendi duygularının ve düşüncelerinin gücünü yaratıcı biçimde kullanarak kendini bir varlığa dönüştürmesiydi. Sosyalizm, insanın bağımsız olmasını, yani kendi ayakları üzerinde durmasını istemişti ve bunu ancak Marx'ın dediği gibi yaparsa gerçekleştirebileceğine inanıyordu, yani "eğer özgünlüğünü dünyayla olan her ilişkisinde, görürken, duyarken, koklarken, tadarken, hissederken, düşünürken, isterken, severken bir bütün olarak olumlarsa; sözün kısası, kişiliğinin tüm organlarını olumlar ve dışavurursa varlığını kendisine borçlu olur[du]." Sosyalizmin amacı, insanın insanla ve insanın doğayla birlik halinde olmasıydı.

Marx ve diğer sosyalistlerin azami maddi kazanç arzusunun insanın en temel dürtüsü olduğunu öğrettiğine dair sık sık dile getirilen klişenin tam aksine bu sosyalistler maddi çıkarları en güçlü güdüler haline getiren şeyin kapitalist toplumun yapısı olduğuna inanıyor ve sosyalizmin, maddi olmayan güdülerin ortaya çıkmasını sağlayıp, insanı maddi çıkarların esiri olmak-

tan kurtaracağını düşünüyorlardı. (Sosyalizmin hem "maddiyatçı" olduğu gerekçesiyle mahkûm edilip hem de ancak "kâr güdüsünün" insanı elinden geleni yapmaya yönlendireceği ileri sürülerek eleştirilmesi insanın tutarsızlığını gösteren üzücü bir duruma işaret eder.)

Sosyalizmin hedefi, tekdüzelik değil, özgünlüktü; maddi amaçları yaşamın asıl meselesi haline getirmemek, ekonomik bağlardan kurtulmaktı; tek adamın diğerlerinin üzerinde hâkimiyet kurması ve onları yönlendirmesi değil, tüm insanların tam bir birlik içinde yaşamasıydı. Sosyalizmin prensibi, her insanın kendi içinde bir amaç olduğu ve hiçbir zaman başka bir insanın aracı olmaması gerektiğiydi. Sosyalistler, her bir vatandaşın tüm kararlara etkin ve sorumlu bir biçimde katıldığı, bir vatandaşın nesne değil insan olduğu için, yapay görüşlere değil inançlara sahip olduğu için kararlara katılabildiği bir toplum yaratmak istemişti.

Sosyalizme göre, sadece yoksulluk değil, zenginlik de bir kusurdu. Maddi yoksulluk, insanı insani açıdan zengin bir yaşamın temelinden yoksun bırakır. Maddi zenginlik ve güç, insanı yozlaştırır. İnsanın varlığına özgü orantı ve sınırlama duyularını yok eder; bireyde, türdeşleriyle aynı varlık koşullarına bağlı olmadığını hissettiren gerçekdışı ve çılgın bir "benzersizlik" duygusu yaratır. Sosyalizm, maddi rahatlığın, yaşamın gerçek amaçları için kullanılmasını ister; kişisel serveti, toplum için olduğu kadar birey için de tehlikeli görerek reddeder. Aslında, kapitalizmle karşıtlığı tam da bu ilkesiyle ilgilidir. Mantığı gereği, kapitalizm, giderek artan bir maddi zenginliği amaçlarken sosyalizm, giderek artan bir insan üretkenliğini, farkındalığını, mutluluğunu ve insani amaçlara olanak sağlayacak oranda bir maddi rahatlığı amaçlar.

Sosyalizm, sonunda devletin feshedilmesini umuyordu, böylece insanlar değil, sadece nesneler yönetilecekti. Özgürlük ve inisiyatifin bireye iade edildiği sınıfsız bir toplum hedefliyordu. On dokuzuncu yüzyılda ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar sosyalizm, Avrupa ve Amerika'daki en kayda değer hümanist ve manevi hareketti.

Peki, sosyalizme ne oldu?

Yerini almak istediği kapitalizme yenik düştü. Düşmanları gibi birçok taraftarı da, bunun insanı özgürleştirmeyi amaçlayan bir hareket olduğunu anlamak yerine, sadece işçi sınıfının ekonomik gelişmesini hedefleyen bir hareket olarak algıladılar. Sosyalizmin hümanist amaçları unutuldu ya da sadece inanılırmış gibi yapıldı, bu arada kapitalizmde olduğu gibi, sadece ekonomik kazanç hedefleri üzerinde duruldu. Tıpkı demokrasinin ideallerinin manevi köklerini kaybetmesi gibi, sosyalizm düşüncesi de köklerini –barış, adalet ve kardeşliğe olan kâhince-mesihçe inancını– kaybetti.

Böylece sosyalizm, işçilerin kapitalist yapı *içerisinde* onu aşmaktan çok, yerlerini elde etmeleri için bir araç oldu; sosyalizm, kapitalizmi değiştirmek yerine onun ruhu tarafından özümsendi. Sosyalist hareket, 1914'te, liderleri uluslararası dayanışmadan vazgeçip, kendi programları olan enternasyonalizm ve barış fikirlerini savunmayı sürdürmek yerine ilgili ülkelerin ekonomik ve askeri çıkarlarını savunmayı seçtiklerinde tamamen başarısızlığa uğradı.

Sosyalizmin sadece ekonomik bir hareket olduğu ve üretim araçlarının millileştirilmesinin sosyalizmin temel amacı olduğu şeklindeki yanlış anlamalar, sosyalizmin hem sağ hem de sol kanadında meydana geldi. Avrupa'daki sosyalist

hareketin reformcu liderleri, işçinin kapitalist sistem içindeki ekonomik konumunu yükseltmeyi birincil hedef olarak düşündüler ve büyük endüstrileri millileştirmeyi de en radikal önlem olarak gördüler. Birçoğu, ancak son zamanlarda, bir girişimin millileştirilmesinin kendi içinde sosyalizmin hayata geçirilmesi anlamına gelmediğini, işçi için özel sektörün atadığı bürokrasi tarafından yönetilmekle devletin atadığı bürokrasi tarafından yönetilmek arasında temelde bir fark olmadığını anladılar.

Sovyetler Birliği'ndeki Komünist Parti liderleri de sosyalizmi, aynı şekilde sırf ekonomik açıdan yorumladılar. Fakat Batı Avrupa'dan çok daha az gelişmiş ve demokratik bir geleneği olmayan bir ülkede yaşadıklarından, sermayenin on dokuzuncu yüzyılda Batı Avrupa'da olduğu gibi hızla birikmesini sağlamak için teröre ve diktatörlüğe başvurdular. Ekonomik açıdan başarılı ama insani açıdan yıkıcı bir devlet kapitalizmi modeli geliştirdiler. Bürokrasi tarafından yönetilen ve sınıf ayrımı –hem ekonomik anlamda hem de diğerlerine hükmetme gücü söz konusu olduğunda– günümüzün kapitalist toplumlarında bulunandan daha derin ve daha katı olan bir toplum düzeni inşa ettiler. Sistemlerini sosyalist olarak tanımlıyorlardı, çünkü ekonominin tamamını millileştirmişlerdi; oysa gerçekte sistemleri, sosyalizmin simgelediği her şeyin –özgünlüğün olumlanması ve insanın tam gelişiminin– tamamen yadsınmasıydı. Sermayenin hızla birikmesi için dayanılmaz fedakârlıklarda bulunmaları gereken kitlelerin desteğini kazanmak için sosyalist ve ulusalcı ideolojileri birleştirerek kullandılar ve sonuçta, yönetilen halkın yönetenlerle gönülsüzce işbirliği yapmasını sağladılar.

Dolayısıyla, serbest girişim sistemi, komünist sistemden çok üstündü, çünkü insanın en büyük başarılarından birini –siyasi özgürlük– ve onunla birlikte bizi hümanizmin temel manevi geleneğine bağlayan insanın saygınlığına ve kişiliğine saygıyı koruyordu. Yapıcı toplumsal değişiklikler için eleştirilere ve önerilere izin veriyordu ki bunlar, Sovyet polis devletinde olanaksızdı. Yine de, Sovyet Devletleri, Batı Avrupa ve Birleşik Devletler'in ulaştığı ekonomik gelişmeye eriştiklerinde –yani, rahat bir yaşam isteğini karşıladıklarında– teröre ihtiyaç duymayacakları, Batı'da kullanılan aynı manipülasyon yöntemlerini –yani, telkin ve ikna yöntemlerini– kullanabilecekleri beklenmelidir. Bu gelişme, yirminci yüzyıl kapitalizminin yirminci yüzyıl komünizmiyle bir noktada birleşmesini sağlayacaktır. Her iki sistem de sanayileşmeye dayalıdır; hedefleri, giderek artan ekonomik verimlilik ve zenginliktir. Her ikisi de bir yönetici sınıf ve profesyonel politikacılar tarafından yönetilirler. Batı'nın Hıristiyan ideolojisine inanırmış gibi gözükmesine ve Doğu'nun laik mesihvari inancına bakılmaksızın her ikisi de görünüm olarak tamamen materyalisttirler. Kitleleri, merkezi bir sistem içinde, büyük fabrikalarda, siyasi kitle partilerinde örgütlerler. Aynı yoldan giderlerse, her iki sistemde de sıradan insan, yabancılaştırılmış insan –sıradan insan kadar az hedefe sahip bürokratlar tarafından yönetilen, iyi beslenen, iyi giyimli, iyi eğlenen otomat insan– yaratıcı, düşünen, hisseden insanın yerini alacaktır. *Nesneler* birinci plana geçecek, insan ölecektir; insanın kendisi hiçbir şey *olamayacakken* özgürlük ve özgünlükten *söz edecektir.*

Bugün durduğumuz nokta neresi?

Kapitalizm ve bayağılaştırılmış, saptırılmış bir sosyalizm, insanı, insanlıktan çıkarılmış bir otomat haline gelme tehli-

kesinde olduğu bir noktaya getirmiştir; akıl sağlığını kaybetmekte ve kendini tamamen yok etme noktasında durmaktadır. Ancak durumun ve bunun tehlikelerinin tam olarak farkındalığı ve insanın özgürlüğü, saygınlığı, yaratıcılığı, aklı, adaleti ve dayanışması amaçlarını gerçekleştirebilecek yeni bir yaşam görüşü, bizi neredeyse kesin olan bozulmadan, özgürlüğün yitirilmesinden veya yok olmaktan kurtarabilir. Yönetimsel bir serbest girişim sistemi ile yönetimsel bir komünist sistem arasında bir seçim yapmaya zorlanmıyoruz. Üçüncü bir yol var; o da, sosyalizmin orijinal ilkelerine dayalı, yeni, gerçekten insani bir toplum görüşü sunan demokratik, hümanist sosyalizmdir.

4

Hümanist Sosyalizm

Kapitalizm, komünizm ve hümanist sosyalizmin genel incelemesi baz alındığında sosyalist bir program, üç noktada fark gözetmelidir: Sosyalist bir parti fikrinin temelini oluşturan *ilkeler* nelerdir? Sosyalistlerin çaba gösterdikleri sistemin gerçekleştirilmesinde hümanist sosyalistlerin *orta vadeli* hedefleri nelerdir? Orta vadeli hedeflere henüz ulaşılamamış olduğunda, acil *kısa vadeli* hedefler nelerdir?

Hümanist sosyalizm görüşünün temelini oluşturan *ilkeler* nelerdir? Her sosyal ve ekonomik sistem, sadece *nesnelerle kurumlar arası* ilişkilere özgü bir sistem değil, *insan ilişkileriyle* de ilgilidir. Sosyalizmin herhangi bir kavramı ve uygulaması, yol açtığı insan ilişkilerinin türü açısından incelenmelidir.

Tüm sosyal ve ekonomik düzenlemelerde, en yüce değer insandır; toplumun amacı, insanın olanaklarının, aklının, sevgisinin, yaratıcılığının tam olarak gelişmesi için gerekli şartları sağlamak olmalıdır; tüm sosyal düzenlemeler, insanın yabancılaşmasının ve kötürümlüğünün üstesinden gelmesine olanak sağlamalı ve gerçek özgürlüğe ve özgünlüğe

erişmesine yardımcı olmalıdır. Sosyalizmin amacı, her bir bireyin tam gelişiminin, toplumun tamamının tam gelişiminin koşulu olduğu bir işbirliğidir.

Sosyalizmin en yüce ilkesi: insanın nesnelerden, yaşamın mülkiyetten, dolayısıyla emeğin sermayeden üstün olması; gücün mülkiyetten değil, yaratmaktan doğması; şartların insanı değil, insanın şartları yönetmesidir.

İnsanların kendi aralarındaki ilişkilerde, her insan kendi içinde bir amaçtır ve asla başka birinin amacı için bir araç haline getirilmemelidir. Bu ilkeden de anlaşıldığı gibi, hiç kimse, sermaye sahibi diye bir başkasına bağlı olmamalıdır.

Hümanist sosyalizm, insanlığın birleşmesi ve tüm insanların dayanışması inancından kaynaklanır. Devletin, milletin ya da bir zümrenin her tür ilahlaştırılmasına karşı savaşır. İnsan en büyük sadakati, insan türüne ve hümanizmin ahlak ilkelerine duymalıdır. Batı uygarlığının dayalı olduğu bu fikirleri ve değerleri diriltmek için uğraş verir.

Hümanist sosyalizm, tüm biçimleriyle savaşa ve şiddete kökten karşıdır. Toplumsal ve siyasal sorunların güç ve şiddet kullanılarak çözülmesi girişimini, sadece boşuna değil, aynı zamanda ahlakdışı ve insanlık dışı bulur. Bu yüzden, güvenliği silahla sağlama politikalarına sert bir biçimde karşı çıkar. Barışı, sadece savaş olmaması durumu olarak değil, herkesin kamu yararı için özgürce işbirliği yapmasına dayalı olumlu insan ilişkilerinin temeli olarak görür.

Sosyalist ilkelerden, toplumun her bir üyesinin kendini yalnızca vatandaşlarına karşı sorumlu hissettiği değil, tüm dünya vatandaşlarına karşı sorumlu hissettiği sonucu çıkar. İnsan türünün üçte ikisinin sınırsız bir yoksulluk içinde yaşamasına yol açan adaletsizlik, zengin ulusların, gelişmemiş

uluslara, kabul edilebilir insanca bir ekonomik düzeye erişmeleri için şimdiye kadar yaptıkları yardımın çok ötesinde bir çaba ile ortadan kaldırılmalıdır.

Hümanist sosyalizm, özgürlüğü simgeler. Korkudan, yokluktan, baskıdan ve şiddetten kurtuluşu simgeler. Özgürlük, sadece *bir şeyden kurtulmak* değil, aynı zamanda *bir şeye erişmektir*; bu, vatandaşları ilgilendiren tüm kararların alınmasına aktif ve sorumlu olarak katılma özgürlüğü, bireyin potansiyelini mümkün olan en yüksek seviyeye çıkarma özgürlüğüdür.

Üretim ve tüketim, insanın gelişiminin ihtiyaçlarına bağlı olmalıdır, tersi değil. Bunun sonucu olarak, üretimin tümü, bazı kişi ya da kurumların maddi çıkarlarına göre değil, toplumsal yarar ilkesine göre yönlendirilmelidir. Dolayısıyla, eğer bir tarafta daha fazla üretim ile öbür tarafta insanın daha fazla gelişmesi ve özgürlüğü arasında bir seçim yapılacaksa maddi değere karşılık insan seçilmelidir.

Sosyalist endüstriyalizmde hedef, en yüksek *ekonomik* üretkenliğe değil, en yüksek *insani* üretkenliğe erişmektir. Bu, insanın ama iş, ama dinlence için enerjisinin çoğunu harcadığı yöntemi anlamlı ve ilginç bulması demektir. Bu yöntem, onun tüm insani yetilerini –zihinsel olduğu kadar duygusal ve sanatsal olanları da– uyarmalı ve onların gelişmesine yardımcı olmalıdır.

İnsanca yaşamak için temel maddi ihtiyaçlar karşılanırken tüketim kendi içinde bir amaç haline gelmemelidir. Kâr uğruna maddi ihtiyaçların yapay olarak uyarılma girişimleri engellenmelidir. Maddi kaynakların israfı ve tüketim için yapılan anlamsız tüketim, insan gelişimi için zararlıdır.

Hümanist sosyalizm, sermayenin insanı değil, insanın sermayeyi yönettiği; şimdiye kadar mümkün olduğu kadarıyla, şartların insanı değil, insanın şartları kontrol ettiği; piyasa ve sermayenin özünde bulunan en çok kâr ihtiyacıyla birlikte kişisel olmayan kurallarının üretimi belirlemesindense, üretilecekleri toplumun üyelerinin belirledikleri bir sistemdir.

Hümanist sosyalizm, demokratik sürecin saf politik dünyanın ötesine, ekonomik alana uzantısıdır; politik ve endüstriyel demokrasidir. Politik demokrasinin özgün anlamının iadesidir: bilgilendirilmiş yurttaşların, kendilerini etkileyen tüm kararlara gerçekten katılımıdır.

Demokrasinin ekonomik alana uzantısı, tüm ekonomik etkinliklerin katılımcılar tarafından demokratik bir şekilde kontrolü anlamına gelir: beden işçileri, mühendisler, idareciler, vb. Hümanist sosyalizm, öncelikle yasal sahiplikle değil, büyük ve güçlü endüstrilerin toplumsal yönetimiyle ilgilenir. Sermayenin kâr çıkarlarını temsil eden bürokratik yönetimin sorumsuz idaresinin yerini, üreten ve tüketenler adına hareket eden yönetim ve denetim mekanizması almalıdır.

Hümanist sosyalizmin amacına ancak, bir sanayi toplumunun eşgüdümlü işleyişi için gereken en düşük düzeyde merkezileştirmeyle uyumlu olan en yüksek ölçüde bir ademi merkeziyetin başlatılmasıyla erişilebilir. Özgürce işbirliği yapan vatandaşların gönüllü etkinlikleri, toplumsal hayatın asıl mekanizmasını oluştururken merkezileştirilmiş devletin işlevi en aza indirgenmelidir.

Hümanist sosyalizmin temel amaçları, her ülke için aynı olmasına rağmen her ülke, kendi özgün amaçlarını kendi gelenekleri ve durumu doğrultusunda şekillendirmeli ve

bu amaca ulaşmak için kendi yöntemlerini tasarlamalıdır. Sosyalist ülkelerin karşılıklı dayanışması, bir ülkenin kendi yöntemlerini bir diğer ülkeye dayatma girişimini engellemelidir. Aynı zihniyetle, sosyalizmin fikir babalarının yazıları da, diğerlerinin üzerinde otorite kurmak için bazılarınca kullanılacak kutsal kitaplar haline dönüştürülmemelidir; bununla birlikte, bunlarda ortak olan zihniyet, sosyalistlerin yüreklerinde diri kalmalı ve düşüncelerine rehberlik etmelidir.

Hümanist sosyalizm, insan doğasının akılcı koşullar altında işleyişinin özgür irade ve mantık içeren sonucudur. Kökleri insanlığın hümanist geleneğinde yatan demokrasinin, sanayi toplumu koşullarında hayata geçirilmesidir. Bir güç uygulanmadan, ne fiziksel bir güç, ne de insanların farkında olmadan bir şeylere zorlandıkları hipnoz benzeri telkinler uygulanmadan işleyen toplumsal bir sistemdir. Ona ancak, insanın aklına, daha insani, anlamlı ve zengin bir yaşama duyduğu özleme hitap edilerek erişilebilir. Bu sistem, insanın gerçekten insanca olan, içindeki yaşamın zenginleşmesinin ve bireyin gelişmesinin birincil hedefler olduğu, ekonominin ise insani yönden zengin bir yaşamın aracı olarak ait olduğu role indirgendiği bir dünya yaratma yeteneği bulunduğu inancına dayalıdır.

Hümanist sosyalizmin hedeflerini incelerken, bir toplumun vatandaşlarının özgür işbirliğine ve merkezileşmiş Devlet etkinliğinin en aza indirgenmesine dayalı *nihai* sosyalist hedef ile nihai hedefe ulaşmadan önceki *orta vadeli* sosyalist hedefleri ayırt etmeliyiz. Var olan merkezileşmiş Devlet'ten tamamen ademi merkezci bir toplum biçimine geçiş, içinde belli bir miktar merkezi planlama ve Devlet müdahalesinin

zorunlu olduğu bir geçiş süreci olmadan gerçekleştirilemez. Merkezi planlama ve Devlet müdahalesinin yol açabileceği, bürokratikleşmenin artması, bireysel dürüstlük ve girişkenliğin zayıflatılması gibi tehlikelerden kaçınmak için şunlar gereklidir: a) Devlet, vatandaşlarının etkin kontrolü altında olmalıdır; b) büyük şirketlerin toplumsal ve politik gücü kırılmalıdır; c) ta en başından, üretimde, ticarette, yerel toplumsal ve kültürel etkinliklerde görev dağılımı olan, özgür iradeli işbirlikleri desteklenmelidir.

Bugün, nihai sosyalist hedefler için somut ve ayrıntılı planlar yapmak mümkün olmasa da sosyalist bir toplum için orta vadeli hedefleri, deneme amaçlı formüle etmek mümkündür. Fakat bu orta vadeli hedefler söz konusu olduğunda bile, daha kesin ve belirli formüllere ulaşmak yıllar boyu deneme ve çalışma gerektirecektir, ulusun en iyi yürekleri ve beyinleri bu çalışmalara kendilerini adamalıdır.

Yasal sahipliğin değil toplumsal kontrolün, sosyalizmin asıl ilkesi olmasından anlaşıldığı gibi, ilk hedef, bütün büyük girişimlerin idarecilerinin, sendikalarla ve tüketici temsilcileriyle birlikte tüm katılımcılar –işçiler, memurlar, mühendisler– tarafından atandığı ve tamamen denetlendiği bir hale dönüştürülmesidir. Bu gruplar, her büyük girişim için en üst otoriteyi oluştururlar. Üretim, fiyat, kârın kullanımı ve benzer konularda tüm temel kararları onlar verirler. Hissedarlar, sermayelerinin kullanılması karşılığında uygun bir tazminat alırlar fakat denetim ve yönetim hakları yoktur.

Bir girişimin özerkliği, merkezi planlama tarafından, üretimi toplumsal amaçlara hizmet edecek şekilde yapmak için gereken dereceye kadar kısıtlanır.

Küçük kuruluşlar kooperatif bazında çalışmalı, vergilendirme ve diğer yöntemlerle teşvik edilmelidir. Kooperatif bazında çalışmadıklarında katılımcılar, kârı ve yönetimin kontrolünü kuruluşun sahibiyle eşit bazda paylaşmalıdır.

Toplumun bütünü için temel öneme sahip, petrol, bankacılık, televizyon, radyo, ilaç, ulaşım gibi belirli endüstriler millileştirilmelidir; fakat millileştirilen bu endüstrilerin yönetimleri de katılımcılar, sendikalar ve tüketiciler tarafından etkin bir biçimde denetlenmelidir.

Toplumsal bir ihtiyacın var olduğu fakat yeterli üretimin bulunmadığı alanlarda toplum, bu ihtiyaçlara hizmet eden girişimleri finanse etmelidir.

Birey korunmalı; korkmasını ve herhangi birinin baskısına boyun eğme ihtiyacı duymasını engelleyecek koşullar yaratılmalıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için toplum, herkesin beslenme, giyinme ve barınma konusunda en az maddi varlık gereksinimini ücretsiz sağlamalıdır. Daha fazla maddi rahatlık arzusunda olanlar, bunun için çalışmak zorunda olacaklardır fakat yaşamsal gereksinimler garanti altında olduğundan hiç kimse, bir diğeri üzerinde, doğrudan ya da dolaylı olarak maddi baskı yoluyla bir otorite kuramayacaktır.

Sosyalizm, kullanım amaçlı bireysel mülkü yürürlükten kaldırmaz. Gelirin aynı düzeye getirilmesini de gerektirmez; gelir, emek ve beceriye bağlı olmalıdır. Fakat gelirdeki farklılıklar, herkesçe paylaşılamayacak ya da ulaşılamayacak türden maddi yaşam biçimleri oluşturmamalıdır.

Siyasal demokrasinin ilkesi, yirminci yüzyılın gerçeklerine göre uygulanmalıdır. İletişim ve listeleme konusundaki teknik araçlarımız düşünüldüğünde, kent toplantısı esasını

çağdaş kitlesel topluma yeniden aşılamak mümkündür. Bunun başarıyla gerçekleştirilebileceği şekiller için çalışma ve deneme yapmak gerekir. Yüz binlerce küçük yüz yüze iletişim gruplarının oluşumunu içerebilir (bunlar işyeri ya da ikametgâha göre örgütlenebilir); bu oluşum, seçilmiş parlamento ile birlikte karar alma sürecini paylaşan yeni bir tür Halk Meclisi'ni oluşturur. Özerk yönetim, önemli kararları, toplumun bütününün yaşamını yöneten temel ilkelere hâlâ bağlı olan küçük, yerel bölgelerde yaşayanlara bırakmak için gayret göstermelidir. Ama her ne yöntem bulunursa bulunsun, asıl ilke, demokratik sürecin, iyi bilgilenmiş ve sorumlu vatandaşların –kitlesel telkinle, hipnozla kontrol edilen, otomatikleşmiş, sıradan insanların değil– isteklerini ifade ettikleri bir şekle dönüşmesidir.

Sadece siyasi alandaki kararlar değil, tüm kararlar ve düzenlemeler açısından, özgürlüğün yeniden sağlanması için bürokrasinin hâkimiyeti kırılmalıdır. Yukarıdan tabana inen kararların yanı sıra, halk tabanı seviyesinde hayatın tüm alanlarındaki etkinlikler de alttan tepeye "erişebilecek" şekilde geliştirilmelidir. Sendikalarda örgütlenen işçiler, tüketici derneklerinde örgütlenen tüketiciler, yukarıda anlatıldığı şekilde siyasi yüz yüze iletişim gruplarında örgütlenen vatandaşlar, merkezi yetkililerle sürekli yer değiştirmelidir. Bu yer değiştirme şöyle olmalıdır: yeni tedbirler ve yasalar önerilebilir ve bunlar oylandıktan sonra halk tabanında karara bağlanır, seçilen tüm temsilciler sürekli eleştirel değerlendirmeye bağlı olurlar ve gerekirse temsilcilikten çıkarılırlar.

Sosyalizmin temel ilkelerine göre amacı, ulusal egemenliğin iptali, silahlı kuvvetlerin kaldırılması ve milletler topluluğunun kurulmasıdır.

Eğitim alanında ana hedefler, bireyin önemli yetilerini geliştirmek ve kişiliğini yaratıcı bir şekilde dışavurmasını sağlamaktır; başka bir deyişle, diğerlerinin memnuniyetleri ile kârları için yönlendirmelere ve telkinlere karşı bağışık özgür insanı yetiştirmektir. Bilgi sadece bir bilgi birikimi olmamalı, maddi ve insani süreçlerin temelindeki belirleyici güçleri kavrayabilmenin akılcı yollarını içermelidir. Eğitim sadece mantığı değil sanatı da kapsamalıdır. Kapitalizm, yabancılaşmayı oluşturduğu için, insanın bilimsel kavrayışı ile estetik algısını birbirlerinden ayırmış ve saygınlığını düşürmüştür. Sosyalist eğitimin amacı, insanın yeniden her ikisini de tam ve özgürce kullanmasını sağlamaktır. İnsanı, zeki bir izleyicinin yanı sıra, sadece meta üretiminde değil, hayattan zevk almakta da iyi donanımlı bir katılımcı haline getirmeye uğraşır. Yabancılaştırılmış entelektüelleştirmenin tehlikelerini gidermek için, ilk ve ortaöğretimde fiili ve kuramsal öğretim, bedensel çalışma ile yaratıcı sanatı birleştiren zanaatkârlık (kullanışlı sanatsal nesneler üretimi) eğitimiyle tamamlanmalıdır. Her ergen, kendi elleri ve becerileriyle değerli bir şeyler üretme deneyimini yaşamalıdır.

Güç ve sömürüye dayalı akıldışı otorite ilkesinin yerini, "bırakınız yapsınlar" –müdahale etmeme– tutumu değil, bilgi ve becerinin yeterliliğine dayalı bir otorite almalıdır; bu otorite, gözdağı, baskı ve telkine dayanmamalıdır. Sosyalist eğitim, akıldışı otoriter rejimden de, ilkesiz "bırakınız yapsınlar" tutumundan da farklı olan yeni bir kavrama ulaşmalıdır.

Eğitim, sadece çocukluk ve ergenlik dönemleriyle sınırlı kalmamalı, yetişkin eğitimlerinin var olan şekilleri büyük

oranda genişletilmelidir. Herkese, yaşamının herhangi bir anında işini ya da mesleğini değiştirme olanağının sağlanması özellikle önem taşır; bu, ancak bireyin temel maddi ihtiyaçları toplum tarafından karşılanırsa ekonomik açıdan mümkün olacaktır.

Kültürel etkinlikler, sadece entelektüel eğitim sağlamakla sınırlı kalmamalıdır. Sanatsal dışavurumun her şekli (müzik, dans, tiyatro, resim, heykel) insani gelişme için olağanüstü önemdedir. Toplum, sanatsal etkinlikler ve yapımlar için geniş bir programın oluşturulmasına kayda değer ölçüde olanaklar kanalize etmeli, hatta bunu, diğer daha az önem taşıyan tüketici memnuniyetlerinin hesabından karşılamalıdır. Bununla birlikte, yaratıcı sanatçının bütünlüğünün korunması ve halk için olan sanatı bürokrasi ya da "Devlet" sanatına dönüştürmekten kaçınmak için çok özen gösterilmelidir. Sanatçının toplumdan haklı istekleriyle, toplumun sanatçıdan haklı istekleri arasındaki sağlıklı denge korunmalıdır. Sosyalizm, sanat dünyasında, yapımcıyla tüketici arasındaki arayı daraltmaya ve sonunda da bu ayrımı ortadan kaldırmaya çalışır; bu, her bir bireyin yaratıcı gücünü geliştirmek için uygun şartların sağlanmasıyla bir dereceye kadar mümkün olabilir. Fakat bu, hiçbir yerleşik modele dayanmaz ve şimdiye kadar verildiğinden çok daha fazla emek gerektiren bir problemdir.

Sosyalist bir toplum için ırk ve cinsiyet eşitliği doğal bir şeydir. Yine de bu eşitlik, aynılık anlamına gelmez, her ırksal ya da ulusal gruba ve her iki cinsiyete özgü hüner ve yeteneklerin sonuna kadar gelişmesi için tüm çabalar gösterilmelidir.

Devlet ile Kilise birbirlerinden tamamen ayrılarak dini etkinliklerin özgürlüğü garanti altına alınmalıdır.

Yukarıda anlatılan program, sosyalizmin ilkelerine ve hedeflerine rehber olması amacıyla verilmiştir. Somut ve ayrıntılı formülasyonu, çok miktarda irdeleme gerektirir. Bu irdelemeyi yürütmek ve somut, ayrıntılı önerilere ulaşmak, bir sosyalist partinin başlıca görevlerinden biridir. Böyle bir irdeleme, sosyal bilimlerle, gerçekçi deneyimlerin ortaya koyabileceği verilerin incelenmesini gerektirir. Ama öncelikle, modası geçmiş, sıradan düşünüş yerine hayal gücü ve yeni olanakları görme cesareti gerektirir.

Bu bir yana, Amerika Birleşik Devletleri halkının çoğunluğunun, sosyalist ilkelerin ve hedeflerin geçerliliğine inanması hatırı sayılır bir süre alacaktır. Sosyalist bir partinin bu görevi başarmak için yerine getirmesi gereken görevi ve işlevi nedir?

SP-SDF (Sosyalist Parti-Sosyal Demokrat Federasyonu)* savunduğu ilkeleri, kendi yapısına ve etkinliklerine katmalıdır; sadece sosyalizmin gelecekteki başarısı için uğraşmamalı, bunu kendi içinde hemen hayata geçirmeye başlamalıdır. Dolayısıyla SP-SDF, mantıksız duygulara, hipnoz benzeri telkinlere veya "ilgi çekici kişiliklere" başvurarak değil, gerçekçilikle, doğrulukla ve ekonomik, politik, toplumsal ve insani durumların analizinin iyi kavranması yoluyla, insanları programa inandırmaya çalışmalıdır. SP-SDF, Birleşik Devletler'in ahlaki ve entelektüel bilinci haline gelmeli ve

* Fromm'un toplumsal ve siyasi olayların psikolojik boyutları hakkındaki düşünceleri, onun, bir süre için bu Amerikan Sosyalist partisini desteklemesine yol açmıştı. (İng. Ed. n.)

analizleriyle gerekçelerini mümkün olan en geniş biçimde açıklamalıdır.

SP-SDF'nin parti tüzüğü, uygun görev dağılımı ve üyelerinin tartışma ve kararlara aktif ve sorumlu bir şekilde katılımı anlamında kendi ilkeleriyle uyum içinde olmalıdır. Ayrıca, azınlık görüşlerinin ilanını ve açıklamasını da tam olarak kapsamına almalıdır. Sosyalist programın sabit bir planı olamaz, sürekli etkinlik, çaba ve parti üyelerinin ilgileri yoluyla gelişip büyümelidir.

Böylece SP-SDF, diğer siyasi partilerden sadece programı ve idealleri anlamında değil, yapısı ve işleyiş tarzı açısından da farklı olmalıdır. Hümanist gerçekçilik ruhu ve aklıselim etrafında insanın ortak inancı ve geleceği için ortak kaygılarla birleşen tüm üyelerine manevi ve sosyal bir yuva haline gelmelidir.

SP-SDF, işçiler, öğrenciler, profesyoneller ve toplumun her kesiminden sosyalist eleştirileri ve idealleri anlama potansiyeline sahip olanlar için geniş çaplı bir eğitim kampanyası oluşturmalıdır.

SP-SDF, kısa süre içinde bir zafer beklememelidir. Ama bu, en geniş çaplı toplumsal etkiyi ve gücü amaçlamaması anlamına gelmez. Parti kanalıyla seslerini Birleşik Devletler'de ve tüm dünyada duyuracak olan daha çok sayıda insanın bağlılığını kazanmak için gayret göstermelidir.

SP-SDF'nin kökü, sosyalizmin hümanist geleneğine dayanır; geleneksel sosyalist hedeflerin, gerçekleşmeleri için şart olan yirminci yüzyılın koşullarına uyacak şekilde dönüşmelerine uğraşır. Hedeflerine zor kullanarak veya bir diktatörlük kurarak ulaşma fikrini özellikle reddeder. Tek silahları, fikirlerinin gerçekçiliği, insanın gerçek ihtiyaçlarına hitap et-

meleri ve günümüzde insanların zihinlerini dolduran kurgu ve yanılsamaların içinden gerçekleri görebilenlerin ve daha zengin, daha dolu bir yaşama inananların coşkulu bağlılığıdır.

SP-SDF'nin üyelerinin ortak bir ideale inanması yeterli değildir. Böyle bir inanç, eyleme dönüştürülmezse boş ve sonuçsuz kalır. Parti yaşamı, her üyesine, ilgisini anlamlı ve acil eyleme dönüştürebilmesi için çok ve çeşitli olanaklar sunacak şekilde düzenlenmelidir. Bu, nasıl yapılabilir?

Sosyalizmin, özellikle büyük yatırımların katılımcılar, sendikalar, tüketici temsilcileri tarafından yönetilmesi, demokratik sürecin yeniden canlandırılması, her vatandaşın yaşam gereksinimlerinin garanti edilmesi gibi temel hedeflerinin, çözümü aşırı zor olan ayrıntılar içeren problemler oluşturacağı açıkça anlaşılmalıdır. Bu sorunların çözümü, ekonomi, emek organizasyonu, psikoloji, vb. alanlarda temel kuramsal araştırmalar yapılmasını gerektirir; ayrıca, gerçekçi planlar ve deneyler de yapılmalıdır. Eğer bu sorunlara doğabilimcileri ve teknisyenlerde bulunan inanç ve hayal gücüyle yaklaşılırsa, her ne kadar günümüz şartlarında, yirmi yıl önce uzay yolculuğunun gözüktüğü kadar hayali gözükse de çözümleri bulunabilir. Yine de, mantıklı ve insani bir toplumsal örgüt için çözüme ulaşmaktaki zorluklar, kuramsal ve uygulamalı doğabilimleri alanlarındakinden daha büyük değildir.

Öyleyse, sosyalistlerin birinci görevi, kendi etkinlik alanlarında uygulanan sosyalizmin sorunlarını incelemek ve kendi SP-SDF'lerinin çalışma gruplarında, deneyimleri ve sosyalist çözüm önerilerini tartışmaktır. Bu grup etkinliklerinin tamamlayıcıları, bu sorunları araştıran daimi komitelerdir. Bu komiteler, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, dış politika gibi

çeşitli alanlardaki uzmanlardan oluşur. Araştırma komiteleri ile çalışma grupları yakın temasta olacak, görüşlerini ve deneyimlerini paylaşacak ve böylece birbirlerini harekete geçireceklerdir.

Ancak, SP-SDF üyelerinin etkinlikleri, düşünmek ve planlamakla sınırlı kalmamalıdır. Bunların ötesinde, acil ve somut eylem gerekir. Her üyenin işyerinde –fabrika, ofis, okul, laboratuvar, hastane, vb.– sosyalist yaşam tarzını uygulayarak tanıtması önemlidir. Her üye, sorunlara sosyalist yaklaşım biçimini, kendi çözümlemesiyle ve diğerlerini teşvik ederek göstermelidir. SP-SDF'nin sendika üyesi olan üyelerinin, daha fazla üye etkinliği ve ticaret birliklerine katılım için çalışması özellikle önemlidir. SP-SDF üyeleri, ticaret birliklerinin içinde ve dışında, görev dağılımına, tabanın aktif katılımına ve tüm bürokrasi şekilleriyle savaşmaya ilişkin eğilimleri destekleyeceklerdir.

SP-SDF, toplumun insanileştirilmesi sorunuyla gerçekten ilgilenen ve bu işin gerektirdiği zamansal ve parasal özveride bulunabilecek kadınları ve adamları kendine çekmek ister.

SP-SDF, programının temel hedeflerine odaklanmış olsa da, toplumumuzun gelişimi için önem taşıyan tüm acil politik amaçların ilerletilmesinin sağlanmasına aktif olarak katılacaktır. Aynı amaçlar için samimi olarak uğraş veren tüm politik gruplar ve bireylerle işbirliği içinde olacaktır. Bu amaçlar özellikle şunlardır:

- Siyasi hayatın bilinen unsurlarının gerçekçi takdirine dayanan, mantıklı bir dış politika; akla uygun bir uzlaşma arayan ve savaşın ancak iki güç blokunun var olan ekonomik ve politik durumlarını kabul edip, güç kulla-

narak bunu değiştirmek isteyen girişimleri reddettiklerinde engellenebileceğini anlayan bir politika.

- Güvenliğimizin silahlanmayla sağlanabileceği görüşüne karşı savaşmak. Toplu yıkımdan kaçınmanın tek yolu silahsızlanmadır. Bu, silahsızlanma görüşmelerinin gerçek silahsızlanmayı önlemek için kullanılmaması, bunu başarmak için risk almaya istekli olmamız gerektiği anlamına gelir.
- Azgelişmiş ülkelere, var olan programdan çok daha büyük ölçekte bir ekonomik yardım programı ve bu programın başarıya ulaşması için vatandaşlarımızın da kayda değer özveride bulunmaları. Yabancı ülkelerdeki Amerikan sermayesi yatırımlarına hizmet etmeyen ve küçük ülkelerin bağımsızlığına dolaylı olarak müdahale eden ABD dış politikasına dahil olmayan bir politikayı savunuyoruz.
- Birleşmiş Milletler'in güçlendirilmesi, uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde ve geniş ölçekli dış yardımda onların desteğini kullanmak için gereken tüm çabaların takviye edilmesi.
- Çoğunluğun maddi düzeyinin hâlâ altında yaşayan kesimin yaşam düzeyini yükseltmek için alınacak tüm tedbirlerin desteklenmesi. Bu, ekonomik olduğu kadar bölgesel ve ırksal etmenlerin neden olduğu yoksulluk için de geçerlidir.
- Görev dağılımı ve halk tabanının etkinlikleri için gösterilen tüm çabaların desteklenmesi. Bu, şirket, devlet ve sendika bürokrasisindeki sorumsuz yetkiyi frenleyecek tüm girişimlerin desteklenmesini kapsar.

- İşsizlik, hastalık ve yaşlılık nedeniyle oluşan sıkıntılı durumlarda acilen yardım sağlayan tüm sosyal güvenlik tedbirlerinin desteklenmesi. Doktoru seçme özgürlüğü ve yüksek seviyede sağlık hizmetinin onaylanması anlayışı kapsamında sağlığın sosyalleştirilmesi yönündeki tüm önlemlerin desteklenmesi.
- Tarımsal üretim gücümüz ile ulusal ve uluslararası üretim fazlamızın tam olarak kullanımını sağlayacak ekonomik önlemler.
- Sanayici, tüccar, sendikacı, tüketici ve iktisatçıların temsilcilerinin oluşturacağı bir ekonomik komisyon kurmak için gereken tedbirlerin desteklenmesi. Bu komisyon, ekonomimizin ihtiyaçlarının düzenli olarak incelenmesini üstlenmek ve ulusun tümünün çıkarlarındaki değişiklikler için planlar geliştirmekle yükümlü olmalıdır. En acil yerine getirmesi gereken görevi, silahlanma yerine barışı sağlamak için görüşmeler yapmak ve bu değişiklik için planlar önermektir. Bu komisyonun azınlık raporları dahil tüm raporları yayınlanmalı ve geniş çapta dağıtılmalıdır. Dış politika, kültür ve eğitim alanlarında da benzer komisyonlar toplanmalıdır; bu komisyonların üyeleri, nüfusun geniş kesimlerini temsil etmeli, bilgi ve dürüstlükleri genelde kabul görmüş kişiler olmalıdır.
- Konut, yol ve hastane yapımı ile müzik, tiyatro, dans ve sanat gibi kültürel etkinlikler için devletin büyük ölçüde para ayırması.
- Birleşik Devletler'in zenginliği düşünülürse, sosyal olarak denemeye başlayabiliriz. Devlete ait girişimler, işçi-

nin yönetime katıldığı çeşitli biçimlerin denenebileceği şekilde düzenlenmelidir.

- Temel toplumsal önemi olan endüstrilerde devlet, özel sektörle rekabete girip, standartlarını yükseltmeye zorlayan mihenk taşı olacak girişimler düzenlemelidir. Bu, her şeyden önce, radyo, televizyon ve sinema alanlarında ve isteniyorsa diğer alanlarda da yapılmalıdır.
- İşçilerin büyük şirketlerin yönetimine katılımı programını başlatmak için çaba gösterilmelidir. Karar yetkisi olan kurullarda oy hakkının yüzde yirmi beşi, her şirkette özgürce seçilmiş olan işçilere ve çalışanlara verilmelidir.
- Sendikaların, sadece ücret sorunlarında değil, çalışma koşulları ve benzeri konularda da etkileri güçlendirilmelidir. Aynı zamanda, sendikalardaki demokratikleşme sürecine destek olunmalıdır.
- Ticari ve siyasi propagandalardaki hipnoz benzeri telkinleri kısıtlamayı amaç edinen tüm girişimler desteklenmelidir.

Yukarıda anlatılan programın, aslında Kuzey Amerika ve Avrupa gibi sanayileşmiş ülkelere gönderme yaptığının farkındayız. Diğer tüm ülkeler için program, koşullarına göre değişiklik göstermelidir. Bununla birlikte, toplumsal kullanıma göre üretim, endüstriyel olduğu kadar siyasi olarak da etkin bir demokratik sürecin pekiştirilmesi gibi programın özündeki genel ilkeler, tüm ülkeler için geçerlidir.

Her vatandaşa, kendi yaşamının, çocuklarının ve tüm insan ailesinin sorumluluğunu duyması için çağrıda bulunmaktayız. İnsan, şimdiye kadar yaptığı en önemli seçimin eşiğindedir:

beynini ve becerilerini, cennet olmasa bile, en azından insanın olanaklarının tamamen gerçekleşebileceği bir yer, mutluluk ve yaratıcılık dolu olabilecek bir dünya mı, yoksa atom bombası veya can sıkıntısı ve boşluk ile kendini yok edeceği bir dünya mı yaratmak için kullanacaktır.

Aslında sosyalizm, var olandan daha insani daha iyi bir toplum ideali, bir vizyonu olması açısından diğer parti programlarından farklıdır. Sosyalizm, sadece kapitalizmin şu veya bu kusurunu düzeltmeyi istemekle kalmaz, henüz var olmayan bir şeyi başarıyla yerine getirmeyi ister; deneyime dayalı olarak bilinen, hatta gerçek olanaklara bağlı toplumsal gerçeği aşma hedefini amaçlar. Sosyalistlerin bir vizyonu vardır ve derler ki: istediğimiz şey bu; gayret gösterdiğimiz şey bu; yaşamın kesin ve son biçimi değil ama daha iyi, daha insani bir yaşam biçimi. Batı ve Doğu kültürünün en büyük başarılarına esin veren hümanizm ideallerinin gerçekleşmesi.

Çoğu kişi, insanların idealler istemediklerini, içinde yaşadıkları düşünce sisteminin çerçevesinin ilerisine gitmek istemediklerini söyleyecektir. Biz sosyalistler, bunun doğru olmadığını söylüyoruz. Aksine, insanlar, uğruna emek verecekleri ve inanacakları bir şeyin özlemi içindeler. İnsanın bütün canlılığı, henüz gerçekleşmemiş olsa da, varlığının sıradan kısmını yeneceği, olanaksız olmayan bir hayalin gerçekleşmesi için uğraş vereceği olgusuna bağlıdır. Eğer, akılcı, hümanist bir hayal için uğraşma şansı hiç yoksa, önünde sonunda yaşamının sıkıcılığından bezip bunalacak ve diktatörlerle demagogların akıldışı, şeytani hayallerine kurban gideceklerdir. Bu tamamen, bir ideal sunmayan, bir inanç istemeyen, aynısının daha fazlasını istemek dışında hiçbir vizyonu olmayan çağdaş toplumun zayıflığıdır. Biz sosyalistler, insana ve yeni,

insani bir toplum biçimine büyük bir inancımız olduğunu söylemekten utanç duymayız. Bu vizyonumuzda ve onu gerçekleştirme girişimlerimizde bize katılmaları için vatandaşlarımızın inancına, umuduna ve hayal gücüne sesleniyoruz. Sosyalizm sadece sosyoekonomik ve politik bir program değildir; insani bir programdır: *Bir sanayi toplumunun şartlarında hümanizm ideallerinin gerçekleştirilmesidir.*

Sosyalizm radikal olmalıdır. Radikal olmak, köklerine inmektir ve kök İnsan'dır.

ERICH FROMM KİTAPLARI

Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları

♦

İtaatsizlik Üzerine

♦

İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri

♦

Kendini Savunan İnsan

♦

Marx'ın İnsan Anlayışı

♦

Olma Sanatı

♦

Özgürlükten Kaçış

♦

Psikanaliz ve Din

♦

Psikanalizin Bunalımı

♦

Rüyalar Masallar Mitler

♦

Sahip Olmak ya da Olmak

♦

Sigmund Freud'un Misyonu

♦

Tanrılar Gibi Olacaksınız

♦

Yeni Bir İnsan - Yeni Bir Toplum

BERTRAND RUSSELL KİTAPLARI

Mutlu Olma Sanatı



Sorgulayan Denemeler



Rölativitenin ABC'si



Etik, Toplum, Siyaset



Bilimsel Bakış



Felsefe Yazıları



Ana Hatları ile Felsefe



Felsefe Sorunları

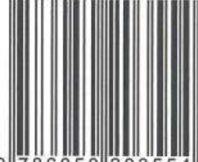
"Şimdiye kadar tarihin büyük bir bölümünde, bir azınlık çoğunluğa hükmetmiştir. Bu hâkimiyeti gerekli kılan, hayatın güzelliklerinin sadece azınlığa yetecek kadar olup, çoğunluğa kırıntıların kalmasıdır. Eğer bu azınlık güzelliklerin tadını çıkarmak ve bunun da ötesinde çoğunluğun kendine hizmet etmesini, kendisi için çalışmasını istemişse gerekli şart şuydu: Çoğunluk itaat etmeyi öğrenmeliydi."



internet satış:
saykitap.com

7,50 TL

ISBN 978-605-02-0355-4



SAY YAYINLARI